

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2019

bc. Tadeáš Dohňanský

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Katedra středoevropských studií

Bc. Tadeáš Dohňanský

Protimluv jako středoevropské nakladatelství

"Protimluv" as a Central European publishing house

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Ve Valašské Bystřici 7. 11. 2019

Tadeáš Dohňanský

*Děkuji mgr. Michale Benešové, Ph.D. za to, že mi umožnila práci na toto téma vůbec napsat,
a za její laskavé vedení mé práce.*

*Děkuji všem, kteří se podíleli na příloze práce, za jejich ochotu a chuť zauvažovat nad
křížovatkami, které je dovedly do Ostravy a do Protimlůvu.*

*Zvláště děkuji šéfredaktorovi Jirkovi Macháčkovi za vše, co dělá
pro literaturu, a za sdílení jeho vášně se mnou
a s dalšími čtenáři.*

Opět děkuji své přítelkyni Nikol za její vlídné slovo.

Díky, mamko.

Klíčová slova (česky)

Protimluv; nakladatelství; literární časopis; literární festival; středoevropská literatura;

Key words (in English)

Protimluv; publishing house; literary magazine; literary festival; Central European literature

Abstrakt (česky)

V této práci se zaměříme na důležité, i když relativně mladé české knižní nakladatelství Protimluv. Jeho počátky sahají do roku 2002, kdy vznikl stejnojmenný literární časopis, z něhož se po několika letech transformovalo nakladatelství i literární festival ProtimluvFest. První část práce představuje historii a profily jednotlivých částí Protimluru, prostor je rovněž věnován jejich vzájemně se propojujícím rolím na poli literární kultury. Druhá část pak přináší stěžejní téma této práce, jímž je odlišení klasického pojetí středoevropské literatury s pojetím, jaké v tomto směru představuje Protimluv. Dílčí motivy a témata nalézáme pomocí analýzy a interpretace jak vybraných čísel časopisu, tak vybraných beletristických knih polských, slovenských a maďarských autorů.

Abstract (in English)

This thesis will be focused around an important, though relatively young Czech publishing house Protimluv. Its beginning dates back to 2002, when the first issue of *Protimluv* magazine was published, only to be later transformed into a publishing house and literary festival ProtimluvFest. The first part of the thesis is introducing the different aspects of Protimluv and additionally discusses their contribution to literary culture. The second segment brings the reader an understanding of the core value of this piece that is the differentiation of Protimluv's and classic approaches to Central European literature. Considering the analysis and interpretation of the magazine issues, as well as the fiction literature of selected Polish, Slovakian and Hungarian authors, the reader finds the essential motives and themes regarding this topic.

OBSAH

PŘEDMLUVA	
ÚVOD	11
PRVNÍ ČÁST	14
1 Co vše je a není Protimluv	14
1. 1 Revue <i>Protimluv</i>	14
1. 2 Časopis a nakladatelství jako složky literární kultury	20
1. 3 Nakladatelství Protimluv.....	21
1. 4 ProtimluvFest.....	27
DRUHÁ ČÁST	29
2 Středoevropská literatura jako protimluv	29
3 Středoevropská literatura a Protimluv	33
3. 1 Časopis jako střet středů a středobod střetu.....	35
3. 2 Analýza vybraných knih	42
ZÁVĚR	51
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	53
SEZNAM PŘÍLOH	57
PŘÍLOHY	58

PŘEDMLUVA (DVĚ OSTRAVSKÉ REMINISCENCE)

Dříve než se dostanu k úvodnímu vytyčení cílů této práce, rád bych zde formuloval mé důvody pro volbu daného tématu.

Chce-li se někdo na odborné úrovni věnovat historii literárního časopisu či nakladatelství, měl by jejich činnost detailně mapovat několik let a budovat svůj výzkum na základě této detailní analýzy. Já sleduji soustavněji situaci kolem Protimluru teprve od roku 2016; a přesto si troufám tvrdit, že mám k sepsání této práce již dostatečné oprávnění.

Jelikož, jak bude později rozvedeno, Protimlur netvoří jedna instituce, nýbrž několik vzájemně propojených jednotek (časopis, nakladatelství, redakce, festival) a osobností, může se na následujících stranách stát, že v rámci zobecnění nebudu konkretizovat, o jakou část se jedná. Nerad bych vzbudil podezření, že nevhodně personifikuji kteroukoli ze zmíněných složek. Jedná se pouze o pomůcku s cílem odlehčit případné těžkopádnosti konstrukce věty, jež z podobné různorodosti sémantického pole pojmu „Protimlur“ může pramenit.

Protože metodické pokyny pro úpravu závěrečné kvalifikační práce¹ nespecifikují formální požadavky na předmluvu práce, dovoluji si ony důvody pro výběr tématu podat obrazněji pomocí dvou vzpomínkově laděných textů.

Čtvrtek 20. října 2016

Genius loci Ostravy je v mém povědomí zakořeněn již od narození. Pravidelné pobyty ve městě byly vždy spojeny s návštěvou babičky, žijící tehdy u slavného Kina Luna na sídlišti „osvoboditele“ Patrice Lumumby.

Blanická silnice po překonání horizontu s brutální pravidelností přecházela ve Výškovickou Avenue s typickým zaměřeným panoramatem šedivých sídlišť, tramvajově zjizvených, naftovým parfémem překráslených. Od mých dětských let se toho moc nezměnilo. Akorát jednotvárnost roviny je narušena novými benzínovými pumpami, „štokáče“ i sídliště se chlubí nejrůznějšími barvami. Ale ani tento pestrobarevný výstřel nově

¹ Dostupné na WWW: <https://www.ff.cuni.cz/studium/bakalarske-a-magisterske-studium/statni-zaverecne-zkousky/zaverecne-prace/metodicke-pokyny-doporucena-formalni-uprava-zaverecne-kvalifikacni-prace/> [cit. 29. 4. 2019]

utvořených společenství vlastníků nesmyl z tváře města jeho závoj, jizvy ani nezaměnitelný Chanel No. 5. Právě tak vypadala má cesta na autorském čtení Tibora Noé Kiss v rámci 10. ročníku literárního festivalu ProtimlufFest. Na celý večer jsou hlášeny přeháňky. Ostrava s prsty deště, s prsty říjnového hřbitova, s prsty Vítkovic a starých cikánských Sibyl, s prsty ze rzi, s prsty posledních dnů Bezruče a propadajících se Železáren – taková Ostrava je jako stvořená pro večer věnovaný literatuře. Déšť zatížil křídla prachu a drti na pospas nechaných domů a nikdy úplně nezmizevšího uhelného planktonu, takže má člověk pocit, že se mu volně dýchá...

První dojmy mě tehdy trochu vyděsily – všude slyším pouze temné a čarovné zaříkávání, které ale neproklíná můj pozdní příchod. Všude slyším maďarštinu. Dalo by se říci, že to je jev pro nejvýznamnější ostravský literární festival typický. Lidé sedící na plastových židličkách nebo postávající různě po prostoru upíjejí aromatické (maďarské?) červené víno, debatují v onom jazyce a prohlížejí si brožurky, připravené pro letošní festival. V jistém okamžiku zaznamenávám kdesi zleva svou mateřštinu. Hurá! I Češi tu nakonec opravdu jsou. A taky Poláci a Slováci.

Paní Kiss čte svým zvučným hlasem v maďarštině, zatímco na plátnu za ní se promítají stránky českého vydání. Při čtení mi přijde na mysl, že styl knihy je podobně reportážní, podobně popisný, podobně „sociologický“ jako autorčino umělecké preludium příjezdu do Ostravy, které je zahrnuto v brožurce, již držím v ruce.

Spisovatelka se cítí oprávněně dotčena výrokem, že „takové texty se nehodí do češtiny překládat“, zároveň se rozbíhá debata s hosty a posluchači, zřejmě „posilněnými“ vínem, o nedávno zesnulém Péteru Esterházym. Čas je ale neúprosný a musíme uvolnit místnost básníkovi a prozaikovi Adinu Ljucovi. Festival pokračuje.

Pátek 17. května 2019

Po stranách místnosti v přízemí domu č. 1181/6 na ulici Dr. Šmerala v Ostravě se vysoko ke stropu tyčí plechové police, na nichž, zalepené v papírových krytech, důstojně leží archivní čísla revue *Protimluf*, plakáty v jednotlivých ročníkům ProtimlufFestu, nejrůznější české i zahraniční literární časopisy, příležitostné ukázky z tvorby roztodivných autorů, deka nachystaná přikrýt nenadálého hosta s prosbou o nocleh, prázdné lahve od vína, ještě prázdnější od piva, poloprázdné s průzračnou tekutinou.

Postávám u retro gauče s nízkým stolíkem, na němž se kupí nejrůznější archiválie, které mi Lucie Mechová s laskavým svolením Jirky Macháčka dočasně propůjčila pro potřeby

výzkumu. Do místnosti vchází Petr Ligocký a za ním postupně další lidé, více či méně spjatí s redakcí.

„Jirí svolal na patnáctou redakční schůzku, tak tu začíná být těsno,“ říká s tradičním a neodmyslitelným úsměvem od ucha k uchu Lucie. Jirka odesílá poslední email (za tu hodinu, kterou jsem v místnosti strávil, to byl snad patnáctý), vypíná počítač, vstává a podává si se všemi ruku. *„Ahoj. Čao. Ahoj. Nazdar. Nebudem tu, bo je tu těsno a prach. Dem na pivo?“* Dem na pivo, ano, dem tam, na zahradku, zní místností jako echo opakované odpovědi. Jeden za druhým všichni vycházejí z místnosti, evidentně unaveni po dlouhém a náročném pracovním týdnu, ale s jasně zjevným pocitem sebeuspokojení z dobrovolného zapojení v této protimluvné instituci. *„Děkuju, Tadeáši, měj se fajn,“* podává mi Jirka ruku a také letí pryč. Taky děkuju, Jirko.

ÚVOD

V této bakalářské práci se budeme věnovat ostravskému občanskému sdružení Protimluv, které je známé především jako knižní nakladatelství. Ještě před vznikem tohoto podniku ovšem existoval stejnojmenný literárně-kulturní časopis, později přibyl také literární festival ProtimluvFest. O existenci spolku jsme se dověděli v roce 2015 u příležitosti naší první návštěvy zmíněného festivalu. Od té doby považujeme aktivity Protimluru za (na poměry českého knižního trhu) výjimečné. Stěžejním zájmem nakladatelství i redakce časopisu je vydávání autorů pocházejících ze zemí sdružených ve Visegrádské skupině. V několika posledních letech můžeme rovněž sledovat rozvíjející se zaměření pozornosti na literatury balkánské, které mohou podle nejrůznějších literárněvědných či literárněhistorických konceptů rovněž spadat do středoevropské oblasti. Téma jsme si zvolili, abychom se dověděli více podrobnějších informací o fungování Protimluru, abychom zjistili, s jakou koncepcí šéfredaktor Jiří Macháček a jeho kolegové vybírají tituly, které posléze vydávají, nebo autory, jež přizývají na pořádaný festival.

Práci rozdělíme na dvě hlavní části. První z nich můžeme nazvat historicko-teoretickou. Heslo „Protimluv“ se nenachází v Haladově *Encyklopedii českých nakladatelství*, byť v roce vydání knihy (2007) už Protimluv dva roky existoval.² Historii Protimluru tedy zmapujeme na základě novinových či časopiseckých článků a rozhovorů, které na dané téma existují. Začneme chronologicky vznikem revue pro kulturu *Protimluv*, protože předcházela vzniku samotného nakladatelství. Představíme základní profil celého časopisu a jeho redakční okruh a pokusíme se určit, v čem spočívá jeho výrazná diferenciaci na české literární scéně. Prostor samozřejmě věnujeme i samotnému nakladatelství a jeho edičnímu profilu. Vydávání nových knih sledujeme od počátku založení nakladatelství až k datu 31. 5. 2019, kdy jsme začali shromážděné podklady analyzovat. Knihy vydané později v práci reflektovat nebudeme. Krátce bychom se chtěli zastavit také u významu zmíněného festivalu ProtimluvFest.

² Srov. HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1946–2006*. Praha: Libri, 2007, 384 s. ISBN 978-80-7277-165-3. Edice Základní řada, sv. 4.

Metodologicky budeme v první části vycházet z teorie literární kultury, na jejímž poli souvztažně působí několik činitelů, mezi něž radíme samotné spisovatele, nakladatele, kritiky a recenzenty i samotné čtenáře. Pokusíme se určit, jaká je v této kultuře role časopisu a nakladatelství.

Následovat bude druhá, analytická či interpretační část práce. Jelikož, jak jsme již naznačili, vydává Protimluv zejména středoevropské autory, pokusíme se nejdříve na základě relevantní odborné literatury vymezit, jaká klasická, prototypická či reprezentativní pojetí střední Evropy a jaké rysy středoevropské literatury existují, a následně tyto prvky konfrontujeme s pojetím střední Evropy tak, jak je reflektováno a představováno v Protimluku. Pro analýzu konkrétních děl využijeme tři autory polské, jednoho maďarského a jednoho slovenského. Kromě vlastních knih pak interpretačně zmíníme dílčí aspekty uměleckých textů uveřejněných v jednotlivých číslech revue *Protimluv*.

Vzhledem k polonistickému zaměření autora a k jeho hlubokému zájmu o četbu (zejména polské) poezie se v případě analyzovaných děl polské literatury zaměříme právě na básnické sbírky. Zároveň v souladu s pilotními profily oboru, v rámci něhož tato práce vzniká, a z důvodu (pro tento typ práce) neúnosného nárůstu možných konotací zcela pomineme knihy českých autorů. Podniknutím tohoto kroku doufáme ve zdůraznění specifického pojetí středoevropskosti Protimluku. Veškerá odborná literatura věnovaná střední Evropě reflektuje (často velká) prozaická díla či celky, respektive dramata; poezie zůstává stranou. Věříme, že analýzou básní dojdeme k novým poznatkům a k nové čtenářské sebereflexi, která může být díky Protimluku a jeho činnosti velice (středoevropsky) kreativní.

Za stěžejní zdroj práce považujeme její přílohu tvořenou nejen seznamem vydaných knih s anotacemi, ale především rozhovory s různými činiteli literární kultury, kteří s Protimluki spolupracují. Ceníme si zejména rozhovoru se samotným šéfredaktorem Jiřím Macháčkem, mnoho podnětných informací jsme ale našli rovněž během diskuse s překladateli Janem Faberem a Michaelem Alexou a s překladatelkou Martou Pató.

„Upamatovat na něco, co člověka vytrhuje kamsi jinam, to je cílem Protimluvy.“

Jiří Macháček

PRVNÍ ČÁST

1 Co vše je a není Protimluv

Počátky občanského sdružení, které dnes pod názvem Protimluv vydává stejnojmennou revui pro kulturu, utváří stejnojmenné nakladatelství a organizuje literární festival ProtimluvFest, sahají do roku 2002. Otcem zakladatelem a nejdůležitějším organizátorem byl a stále je šéfredaktor Jiří Macháček, který je rovněž básníkem a prozaikem, hudebníkem, moderátorem literárních událostí a autorem literárně-teoretických a publicistických textů.

Jiří Macháček se narodil v roce 1970. Po studiu na Filozofické a Pedagogické fakultě Ostravské univerzity pokračoval ve vzdělávání na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. V medailonku dostupném v prvním vydaném čísle revue *Protimluv* sám o sobě tvrdí, že „především kvůli zajištění existence se rozhodl stát žurnalistou, přestože vnitřně ví, že patří k těm, co se topí v inkoustu.“³ Vedl kulturní rubriku ostravské redakce *Mladé fronty Dnes*, působil rovněž jako redaktor rozhlasové tvorby Českého rozhlasu v Ostravě. Následující podkapitola bude věnována „žurnalistické“ povaze spolku, tedy revui pro kulturu *Protimluv*.

1. 1 Revue *Protimluv*

Prvním úspěšným počinem Jiřího Macháčka bylo založení časopisu *Protimluv* v roce 2002. Je třeba zdůraznit, že v současnosti se jedná o nejdéle existující literárně-kulturní periodikum v Ostravě – v únoru 2019 oslavil sedmáct let své existence. Na pomyslném druhém místě se nachází měsíčník *Červený květ*, jenž vycházel mezi lety 1956 a 1969. Po sametové revoluci pak čtyři roky vycházela revue *Landek*.⁴ V Ostravě sice i nyní pravidelně

³ MACHÁČEK, Jiří. Antikrist. *Protimluv*. 2002, roč. 1, č. 1, s. 14. ISSN 1802-0321.

⁴ MOTTÝL, Ivan. Protimluv je v pubertě. Šéfredaktor Jiří Macháček oslavil šestnáctiny časopisu říznou šestnáctkou. In: *Ostravan.cz*. 27. 2. 2018 [cit. 1. 5. 2019] Dostupné na WWW: <http://www.ostravan.cz/46550/protimluv-je-v-puberte-sefredaktor-jiri-machacek-oslavil-sestnactiny-casopisu-riznou-sestnactkou/>

vznikají nejrůznější literární a kulturní časopisy, které ovšem po krátkém čase z mnoha důvodů zanikají. Tuto skutečnost reflektuje v Editoriale ke druhému číslu třetího ročníku revue sám šéfredaktor Macháček: „[...] *vždyť poslední dobou vyrůstají v Ostravě a Moravskoslezském kraji nové kulturní revue a magazíny jako houby po dešti. Protimluv má ale, doufám, svou jasně zřetelnou tvář, která pravidelně přináší pohledy nejen na literaturu, ale také výtvarné, hudební a divadelní umění doplněné o témata z architektury nebo filozofie.*“⁵ V tomtéž čísle vede šéfredaktor rozhovor se světoznámou českou operní pěvkyní slovenského původu Gabrielou Beňačkovou a může se zdát, že sopranistka svou výpovědí potvrzuje to, co dělá ostravský spolek dodnes: „*Každý natrefí na problémy. Ale myslím si, že věčné je cvičení, věčná je řehole a disciplína. Samozřejmě že některé věci jdou, jak se říká, ze šuplíku, ale to je otázka praxe, rozdávám energii, a asi proto ji taky dostávám.*“⁶ Na naší celostátní scéně literárních časopisů ovšem *Protimluv* hraje relativně mladou roli. Po boku časopiseckých „stálic“, jakými jsou například *Host*, *Tvar*, *Analogon* či *Revolver Revue*, působí *Protimluv* jako sympatický benjamínek, přestože se dnes již jedná o zavedený a renomovaný časopis dostupný v různých literárních kavárnách i v knihkupectvích.⁷ Českých časopisů není málo, ale jejich vývoj po letech mnohdy ustává a zapouzdřuje se.

Základní profil *Protimluru* ovšem této tendenci od svých počátků vzdoruje a pravidelně přináší (ve svém názvu zakódované a zároveň jasně deklarované) spojení nespojitelného, umocněné navíc podtitulem *revue pro kulturu*, jehož sémantické pole je široké. Revue usiluje o postižení různých disciplín kultury, a chce tím „[...] *podpořit jejich vstup do širšího povědomí.*“⁸ Obsahy jednotlivých čísel jsou různorodé, téměř vždy ale upozorňují na rubriky, které tvoří stálici časopisu. Patří mezi ně rubrika *Z líhně*. Její název může evokovat dojem, že v ní čtenář nalezne texty mladých autorů, ovšem opak je mnohdy pravdou. Samozřejmě je v ní mladé generaci dán reprezentativní prostor, ovšem často se v *Líhni* objevují i autoři starší (biograficky či tematicky často spjatí s Ostravou), přesto teprve začínající či zažívající na stránkách *Protimluru* svůj autorský debut. Na otázku, zda by měl literární časopis uvádět na literární scénu nové autory, odpovídá šéfredaktor stručně

⁵ MACHÁČEK, Jiří. Editorial. *Protimluv*. 2004, roč. 3, č. 2, s. 1. ISSN 1802-0321.

⁶ BEŇAČKOVÁ, Gabriela a Jiří MACHÁČEK. Významní hosté na Janáčkově máji. Tamtéž, s. 37.

⁷ ANTOŠOVÁ, Svatava. Literární časopisy na Zarfestu. *Tvar*. 2014, roč. 15, č. 15, s. 14. ISSN 0862-657X.

⁸ MIKOLÁŠEK, Martin. *Protimluv*. A2. 2007, roč. 3, č. 4, s. 18. ISSN 1801-4542.

a výstižně: „*Je to jeden z úkolů. Hlavní úkol by to být neměl, protože vydávání časopisu by nemělo být honbou za talenty ani otročením talentům.*“^{9, 10} Pravidelná je i rubrika Rozhovor nebo S paměti v zádech, která pomocí obsáhlé fotografické přílohy mapuje historii různých (zanikajících) míst na Moravě a ve Slezsku. Příspěvatelé v recenzní rubrice svou pozornost zaměřují nejen na odbornou reflexi literatury, ale také výtvarného umění (kterážto reflexe pravidelně vyplňuje řádky jiné stále rubriky Galerie) či hudby – ať už vážné, nebo populární.¹¹ Vizuální profil časopisu dosáhl změny v roce 2007, kdy se do té doby černobílé ilustrace a fotografie na titulní straně proměnily v barevné, stejně jako obsah některých obrazových příloh revue.

Při příležitosti sedmnáctých „narozenin“ byla uspořádána akce s názvem Protimluvná sedmnáctka, na níž se kromě redaktorů a příspěvatelů sešla zároveň široká skupina předplatitelů, příležitostných čtenářů i jiných přátel Protimluvu. Již několik let pořádaná oslava tudíž představuje příležitost, jak se osobně setkat a nezůstávat jen v redakčním zákulisí. „*Co víc si můžeme přát ve své profesi, než se přátelsky setkat a uslyšet dobré texty, vyměnit si navzájem nové umělecké podněty?*“ tvrdí řečnický šéfredaktor Macháček.¹²

Kromě samotného šéfredaktora se na přípravách vzniku revue výrazně podílela skupina ostravských literátů, jejímiž členy jsou například básníci Ivan Motýl a Petr Hruška a předčasně zesnulý prozaik Jan Balabán, dále publicisté Oskar Mainx či Martin H. Procházka, nebo malíř, kurátor a performer Jiří Surůvka. Jak sám Jiří Macháček vzpomíná,

⁹ BENEŠOVÁ, Michala a Jiří MACHÁČEK. Popularita neoznačuje fenomén. *Literární noviny*. 2008, roč. 19, č. 8, s. 16. ISSN 1210-0021.

¹⁰ Jako vstřícné gesto mladým autorům se jeví vydání přílohy čtvrtého čísla sedmého ročníku revue s názvem *Ropotání 2008*. Texty byly do přílohy vybírány na základě uveřejnění výzvy příspěvatelům na počátku roku 2008. Kritérii všech textů bylo to, „*zda básně nebo povídky zrcadlí poctivé úsilí autorů o nalezení vlastního stylu a zda vykazují dostatečnou míru zručnosti při nakládání s jazykem.*“ – viz Úvodní slovo redakce. *Protimluv*. 2008, roč. 7, č. 4, příloha Ropotání, s. 3. ISSN 1802-0321.

¹¹ Zde bychom rádi podotkli, že v dvojčísle 1–2 6. ročníku se objevuje recenze koncertu Janáčkovy filharmonie, na němž mimo jiné zazněl *Houslový koncert op. 61* polského skladatele Karola Szymanowského. Jedná se o dílo, které na českých pódiiích, řečeno bez nadsázky, nezní takřka vůbec, což autorka recenze silně zdůrazňuje. Z dnešního pohledu nutno dodat, že se situace nezměnila, neb od zmíněného koncertu Janáčkovy filharmonie dílo v Česku předvedla až loni Varšavská filharmonie se svým šéfdirigentem Jackem Kaspzykem na Pražském Jaru a Filharmonie Brno na svém abonentním koncertu s dirigentem Casem Scaglione. Recenze uveřejněná v *Protimluvu* tudíž zůstává jednou ze dvou dohledatelných odborných kritik na uvedení Szymanowského díla v českém prostředí. – srov. SPISAROVÁ, Renáta. Bruckner a Szymanowský v ostravské filharmonii. *Protimluv*. 2007, roč. 6, č. 1–2, s. 57. ISSN 1802-0321.

¹² Srov. Příloha č. 1

prvotní idea založení Protimluru spočívala v touze dát prostor „všehochuti z umění vůbec.“¹³ I přes nelehké začátky a nevelký počáteční zájem odběratelů se podařilo ustálit úzký redakční okruh, do něhož postupem času přibývali noví členové. Vydátnou posilou se stal překladatel z polštiny Jan Faber, kterého váže s Protimlurem dnes už dlouholetá spolupráce, jejíž výsledky lze spatřovat v řadě vydaných knižních překladů nebo textů přeložených v revui *Protimlur*, stejně jako v mnoha rozhovorech nebo medailoncích polských autorů. Právě spolupráci s polskými spisovateli považuje Jiří Macháček za stěžejní pro vznik celého spolku a jeho následný vývoj. Nutno podotknout, že polská literatura v seznamu překladové beletrie vydané Protimlurem dominuje.¹⁴

Název časopisu poprvé zazněl v Opavě v pivnici U Mnicha na Ostrožné ulici. Už jen fakt, že u zrodu revue byl kromě samotného šéfredaktora mimo jiné významný český, respektive moravský básník Vít Slíva, svědčí o dobrém vzájemném vztahu všech zakladatelů a rovněž o profesionalitě celého spolku, byť vznikal „na zelené louce“. Počáteční konotace utvářené na základě názvu revue *Protimlur* se týkaly především odlišných a polemických postojů redakce na poli ostravského veřejného dění. Postupem času však ono slovo nabývalo (a můžeme říci, že stále nabývá) mnoha dalších různých významů. Revue se svým obsahovým zaměřením dotýká hned několik odvětví (nejen literární) kultury. Kromě již zmíněných disciplín se zaslouhuje o šíření (patrně v nejmenší míře) obecně společensko-politického pozadí ovlivňujícího život na Ostravsku, potažmo ve Slezsku – a vše uvedené se na svých stránkách snaží propojovat. K „protimlurnosti“, diverzifikaci v obecném smyslu odkazují i jednotlivé knižní edice nakladatelství Protimlur, v rámci nichž vychází knihy umělecké i odborné, poezie i próza, popřípadě texty na pomezí obou, autoři čeští i zahraniční, evropští i mimoevropští. Patrně i z těchto důvodů začali polští básníci ze skupiny Na Divoko (pol. Na Dziko) soukromě nazývat časopis, pozdější nakladatelství a členy jejich redakce, „Oxymóronem“.¹⁵

Prvním hmatatelným produktem nově ustáleného spolku bylo vydání úvodního časopisu *Protimlur* se symbolickým datem 22. 2. 2002. Toto vydání sice ještě neobsahovalo úvod či jakékoli slovo šéfredaktora, ale svým obsahem už jasně odkazovalo k evidentní

¹³ Srov. Příloha č. 1.

¹⁴ Srov. Příloha č. 5.

¹⁵ RADOVÁ, Markéta. Radujeme se z každého nového čísla časopisu. *Host*. 2011, roč. 27, č. 1, s. 59. ISSN 1211-9938.

a nepokryté budoucí profilaci revue. Krom jiných totiž přineslo text historika architektury Marka Strakoše, člena Národního památkového ústavu v Ostravě, o chátrající budově někdejších ostravských jatek,¹⁶ poezii básnířky a ostravské reportérky Nadi Čvančarové¹⁷ či recenzi Jiřího Macháčka na koncert Janáčkovy filharmonie pod taktovkou Rakušana Christiana Arminga, na němž zazněl i expresionistický, rozporuplný, a přesto křehký (protimluvný) Bergův *Houslový koncert*¹⁸. Jakoby snad šéfredaktor v úvodní pasáži své recenze, v níž poznamenává, že tradiční posluchačstvo filharmonie muselo pravděpodobně při poslechu koncertu vyskočit ze sedadel, viděl paralelu s nově vznikajícím časopisem, jenž takřka identicky předpokládá nový styl prezentace kultury na místní scéně.

Po necelých dvou letech nastala změna redakčního osazenstva. Odešli Jan Balabán a Petr Hruška, kteří ovšem nadále publikovali své texty v následujících číslech časopisu a stále se zúčastnili akcí pořádaných Protimludem. Druhou velkou změnou se stal rok 2005 a navázání spolupráce s již zmíněným překladatelem z polštiny Janem Faberem.¹⁹ Ten se během pobytu v Krakově seznámil s básníky ze skupiny Na Divoko Maciejem Meleckým a Arkadiuszem Kremzou, jejichž verše pro revui *Protimlud* přeložil. Jak sám Faber vzpomíná, jelikož byla tato první spolupráce úspěšná a protože si vzájemně s Jiřím Macháčkem rozuměli, předznamenal překlad básníků z Na Divoko celou sérii budoucích překladů jak časopiseckých, tak knižních.²⁰

S podobným zaujetím líčí počátky svých vztahů s Protimludem sám básník Maciej Melecki: „*Tehdy jsme byli s kolegy pozváni do klubu Fiducia na slavnostní uvedení revue Protimlud. Přečetli jsme naše verše, které v ní byly otištěny. Na první pohled jsme se tady zamilovali, bylo to skvělé setkání. To neříkám jen za sebe, ale také za básníky Krzysztofa Siwczyka a Arkadiusze Kremzu. Atmosféra ve městě i lidé byli nezapomenutelní.*“²¹ Nejedná se však pouze o názor polských spisovatelů – vědomí, že pro redaktory Protimludu nepředstavuje literatura jen zdroj obživy a spisovatelé pouze položku v edičním plánu, nabyli

¹⁶ STRAKOŠ, Martin. Břicho Ostravy. *Protimlud*. 2002, roč. 1, č. 1, s. 9. ISSN 1802-0321

¹⁷ ČVANČAROVÁ, Nad'a. Poezie. Tamtéž, s. 2.

¹⁸ MACHÁČEK, Jiří. Hudba meziprostoru. Tamtéž, s. 36.

¹⁹ JAREŠ, Michal. V literatuře je víc místa, než se leckomu zdá. *Tvar*. 2009, roč. 10, č. 3, s. 4. ISSN 0862-657X.

²⁰ Srov. Příloha č. 2

²¹ JIROUŠEK, Martin a Maciej MELECKI. V ostravských knajpách jsem zažil různé věci. *Mladá fronta Dnes*. 2017, roč. 17, č. 54, s. 16. ISSN 1210-1168.

maďarští spisovatelé Attila Bartis a Ferenc Barnás. Překladatelka z maďarštiny Marta Pató, která pro Protimluv přeložila Barnásův román *Devátý*, situaci shrnula následujícími slovy: „Ke každému z autorů jsou schopni přistoupit skutečně se zájmem o jeho texty i o něj jako o člověka. [...] Na Ference Barnáse právě tohle udělalo ohromný dojem. Takhle se otevřít a vydat dokáže jen určitý typ lidí.“²² Překlad *Devátého* však souvisí s dobou relativně nedávnou, tedy s dobou po vzniku nakladatelství Protimluv. Tato kapitola je věnována časopisu, ovšem považujeme za výmluvné a reprezentativní názor Marty Pató vzpomenout i zde, neboť vhodně dokresluje to, co tvrdí Jan Faber: „V Protimluku, přestože je vedený profesionálně (personálním omezením navzdory!), jde zejména o přátelskou až intimně-rodinnou atmosféru.“²³ Profesionalita a přátelskost zároveň se tudíž jeví jako dvě stěžejní charakterové vlastnosti Protimluku, které se k němu vážou od počátků a přetrvávají dodnes, jak ostatně uvádí Marta Pató: „Musím se přiznat, že i po těch letech zírám, s jakou elegancí dokáže jádro Protimluku pracovat. Můj vztah přerostl v osobní, v tom smyslu, že mám k Protimluku důvěru jak profesionální, tak v obecně lidském slova smyslu. Určitě v tom hraje roli specifická Protimluku, totiž kombinace textové, papírové práce s prací zdánlivě pomíjivou happeningovou, s ProtimlucFesty, které jsou šťastnou kombinací přátelského a naprosto profesionálního setkání.“²⁴

Ještě v roce 2011 neměla redakce Protimluku své stále, hmotné zázemí. „Jsme taková létající redakce,“²⁵ pronesl tehdy Jiří Macháček. Nebylo nic výjimečného, když se redaktoři scházeli zpravidla jednou za dva týdny v hospodě či v „kamrlíku“ v antikvariátu Fiducia.²⁶ Jistou dobu se uvažovalo o přesunutí sídla redakce do známého ostravského obchodního domu Horník (někdejšího OD Bachner) na rohu ulic Puchmajerovy a Zámecké (historii nejen obchodního domu, ale rovněž životním osudům jeho německého židovského architekta Ericha Mendelsohna věnoval Martin Strakoš zasvěcenou studii v *Protimluku*²⁷). V současnosti redakce občanského sdružení Protimluv sídlí v domě na ulici Dr. Šmerala, což ovšem

²² Srov. Příloha č. 3

²³ Srov. Příloha č. 2

²⁴ Srov. Příloha č. 3

²⁵ RADOVÁ, Markéta. Radujeme se z každého nového čísla časopisu. *Host*. 2011, roč. 27, č. 1, s. 58. ISSN 1211-9938.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Srov. STRAKOŠ, Martin. Erich Mendelsohn v Československu. *Protimluv*. 2009. Roč. 8, č. 1–2, s. 36–42. ISSN 1802-0321.

neznámá, že by její členové seděli za okny velkoprostorových prosklených kanceláří za obrazovkami počítačů. V práci pokračují stále „za pochodu“ po Ostravě, nicméně ona jistota společně sdíleného „domova“ jim pomáhá ve zdokonalování svých literárních snah.

1. 2 Časopis a nakladatelství jako složky literární kultury

Tato podkapitola tvoří určitý mezistupeň mezi pojednáním o Protimluru jako o literárním časopise a jako o nakladatelství. Působení literárního časopisu, stejně jako činnost nakladatelství, spadají do oblasti literární kultury, souboru „univerzálních“ představ o podstatách a posláních literatury. Literární kulturu vytváří současně několik subjektů, činitelů literárního života, mezi něž řadíme spolu se samotným spisovatelem i nakladatele, publicisty

a literární kritiky či recenzenty, a rovněž i běžné recipienty textu, tedy čtenáře.²⁸ Ve zmíněném řetězci činitelů zastává nakladatel roli toho, kdo zprostředkovává literaturu veřejnosti, respektive čtenáři. Na poli literární kultury se jednotlivé články vzájemně prostupují

a ovlivňují. V případě nakladatelství a revue Protimlur můžeme rozhodně mluvit o výrazném ovlivňování literární kultury, které je navíc zmnoženo pořádáním festivalu ProtimlurFest a dalších doplňujících literárních akcí, autorských čtení apod.

Podíváme-li se na problém z druhé strany, můžeme konstatovat, že čtenář pro nakladatele samozřejmě představuje odběratele a především kupce vydávaných knih, ale zároveň i pomyslného partnera, který se zajímá o dění v nakladatelství (alespoň tedy svým zájmem o oblíbené autory v péči nakladatelství nebo zájmem o oblíbený typ literatury jako celek), a v případě Protimluru je i čtenářem časopisu, případně návštěvníkem festivalu – všechny tři složky se zde propojují. „Čtenář tak může rozšiřovat dosah nakladatelových sítí, upozorňovat na tituly, které je žádoucí přeložit, doporučovat publikované knihy svým přátelům, mezi osoby, které sice nezná, ale které jsou mu geograficky blízké, šířit propagační materiály [...]“²⁹ Vztah nakladatele a čtenáře rovněž reflektuje jejich příbuzenství v prostředí kulturního kapitálu – jejich představa o literární kultuře, respektive o literatuře často vykazuje

²⁸ POSLEDNÍ, Petr. *Jiný Conrad: Eseje o literární kultuře*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2016, s. 10. ISBN 978-80-7395-962-3.

²⁹ KIRKOSOVÁ, Kateřina. Jak se vám líbí. Komunikační strategie českých beletristických nakladatelství. *Slovo a smysl*. 2019, roč. 15, č. 30, s. 129. ISSN 2336-6680.

jistou podobnost, a čtením a kupováním knih a časopisů nebo navštěvováním autorských čtení apod. přispívají k symbolickému boji o literaturu a bezděčně či s vervou i k symbolické legitimizaci určitého typu knih.³⁰

Jednotlivé role, působící trvale a neměnně, se mezi sebou v revui *Protimluv* výrazně kříží a prolínají. Autor uměleckých textů, který se v jednom čísle představuje jako básník, v tom následujícím publikuje nečekaně svou prózu; esejista pojednávající o architektuře představuje čtenáři svou poezii, z reportéra se zase stává dramatik, fotograf či autor rozhovorů. Napětí mezi institucionální jednotou periodika a střídajícími se rolmi jeho tvůrců a čtenářů vyvěrá ze samé povahy takového tisku.³¹ Tato provázanost nejenže mnohonásobně zvyšuje atraktivitu a jistou „dramatičnost“ při četbě *Protimluru*, ale rovněž revui odlišuje od jiných zavedených literárních časopisů, kde mají redaktoři i přispěvatelé předem určenou a dlouho dodržovanou jednu roli, jednu rubriku, nebo píše jeden typ článku.

Vrátíme-li se ještě jednou ke zmíněným subjektům literární kultury, redaktorům, autorům, čtenářům atd., musíme zdůraznit, že všichni společně rozvíjejí kromě textotvorných aktivit rovněž „[...]aktivity , organizační, právní, obchodní, propagační a mnohé další, které sledují prvořadý a pro fungování periodika nezbytný cíl – chod instituce.“³² Čtenáři se tedy ve své podstatě podílejí na realizaci edičního záměru, souhlasí s nabízenou koncepcí a opakovanou četbou či odběrem časopisu nebo vydávaných knih se k ní pravidelně vrací.

1. 3 Nakladatelství Protimluv

Předzvěst k vytvoření Nakladatelství Protimluv spatřuje šéfredaktor Jiří Macháček v navázání spolupráce s již několikrát zmiňovaným překladatelem z polštiny Janem Faberem a také s řadou polských spisovatelů (kromě členů skupiny Na Divoko například Jacek Podsiadło, Darek Foks, Jerzy Franczak, Janusz Rudnicki), jejichž texty publikovali nejen

³⁰ KIRKOSOVÁ, Kateřina. Jak se vám líbí. Komunikační strategie českých beletristických nakladatelství. *Slovo a smysl*. 2019, roč. 15, č. 30, s. 130. ISSN 2336-6680.

³¹ POSLEDNÍ, Petr. Funkce periodické publikace v literární komunikaci. In: JANÁČEK, Pavel, JAREŠ, Michal a Petr ŠÁMAL (eds.). *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století: Sborník příspěvků ze symposia pořádaného oddělením pro výzkum literární kultury ÚČL AV ČR v Praze 13.–14. října 2004*. Praha: ÚČL AV ČR, 2004, s. 12. ISBN 80-85778-47-5.

³² Tamtéž, s. 11.

časopisecky. „*Knižní edici jsme rozjeli koncem roku 2006,*“ vzpomíná Macháček.³³ První vydanou knihou byla právě antologie textů básníků z Na Divoko v překladu Jana Fabera, která dostala název *Mrtvé body*.³⁴

Vzhledem k faktu, že nakladatelství vzniklo až v roce 2006 a, jak jsme již předeslali v úvodu práce, nenalezneme jej v seznamu Haladovy *Encyklopedie českých nakladatelství*, pokládáme za zbytečné začínat tuto kapitolu obsáhlým pojednáním o situaci na českém knižním trhu – například na základě dat, která sesbíral Jiří Trávníček do své obsáhlé monografie.³⁵ První dvě Trávníčkovy fáze vývoje knižního trhu v Česku po roce 1989 – liberalizační a transformační – skončily dávno před tím, než Protimluv vznikl teprve jako literární časopis, a třetí fáze, stabilizační, započala podle literárního teoretika a historika v roce 1992 a trvá až do současnosti. Jako by Protimluv ve své nakladatelské činnosti Trávníčkovým teoriím vzdoroval. Tvrdí-li brněnský profesor, že si ve třetí fázi „[...] už nelze vystačit s krátkodobou strategií rychlého zbohatnutí, ale že je potřeba vsadit přinejmenším na strategii střednědobou,“³⁶ na níž však mnozí nakladatele nemají finance ani „podnikatelskou trpělivost“³⁷, nepřímo tím popírá samotnou podstatu Protimluru, jenž pomocí krátkodobé strategie nikdy necílil na vlastní zisky, a jím deklarovaná „střednědobá“ strategie se v případě ostravského nakladatelství jeví jako nedostačující a krátkodobá. Protimluv již více než patnáct let hraje v Česku stěžejní úlohu při publikování české, polské nebo maďarské literatury a tato jeho koncepce zatím rozhodně „neztrácí dech“ a lze očekávat i její případné rozšiřování.³⁸

Koneckonců i Trávníčkova v mnoha ohledech podnětná studie v časopise *Host*, komentující a reflektující rozvíjení prózy po roce 1989, pozbývá při promítnutí do edičního plánu a historie Protimluru smyslu. Autor zde opětovně operuje s třemi fázemi vývoje, přičemž třetí fáze hledání rovnováhy dle něj trvala od roku 2000 do roku 2009 a jako jeden

³³ Srov. Příloha č. 1.

³⁴ PAWELEC, Dariusz (ed.). *Mrtvé body: Antologie poezie NA DIVOKO (1994–2003)*. Ostrava: Protimluv, 2006, 102 s. ISBN 80-239-8236-2. Edice překladové literatury, sv. 1.

³⁵ ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK. *Knihy kupovati...: Dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha: Academia, 2014, 499 s. ISBN 978-80-200-2404-6.

³⁶ Tamtéž, s. 388.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Kromě „pilotních národních literatur“ se v nakladatelství Protimluv objevili také autoři angličtí nebo izraelské – srov. Příloha č. 5.

z hlavních příznaků se v ní projevilo nakladatelské vyhledávání a upřednostňování „komerčně dobrých titulů“.³⁹

Byť se v seznamu knih vydaných v nakladatelství Protimluv⁴⁰ objevují významní autoři dané země (Poláci Darek Foks, Adam Zagajewski, Slovák Erik Jakub Groch či autorský triptych Štrpka-Repka-Laučík, a další), je zřejmé, že redakce tituly nevybírání podle případné záruky komerčního úspěchu, a už samotným důrazem na vydávání „nevděčné“ poezie či debutujících autorů se na hony vzdaluje představám a plánům velkých českých nakladatelství, u nichž hraje aktuální literární mainstream prim.

Ostravské nakladatelství Protimluv tedy vzniklo v roce 2006. Ve svém městě sice není jediným a ani nejstarším podnikem zabývajícím se vydáváním knih, avšak z hlediska umělecké literatury lze jednoznačně hovořit o nakladatelském podniku nejkvalitnějším a co do technické přípravy knihy a překladu nejkompaktnějším, zároveň různorodým co do obsahu edičního plánu, a jistojistě nejvíce oslovujícím své okolí prostřednictvím časopisu nebo literárních akcí.

Od roku 1991 působí v Ostravě nakladatelství Montanex, které se ovšem vydávání beletrie věnuje pouze příležitostně. O rok starší je nakladatelství Librex, které se zaměřuje na literaturu pro děti a mládež, a naopak o něco mladší je Fantom Print, největší české nakladatelství sci-fi a fantasy literatury.⁴¹ I přes delší období působnosti se ovšem nemohou vyrovnat kvalitám Protimlupu, neřkuli velkých a etablovaných českých nakladatelství. Špatnou situaci ostravských nakladatelství ostatně v rozhovoru s autorem této práce reflektuje i básník, textař, hudební a výtvarný umělec Marek Pražák, jemuž v Protimlupu vyšla sbírka textů určených původně k autorské hudební performanci s názvem *Hallada o Olejovém Městě*⁴²: „Co Ostravě nejvíc schází, je alespoň jedno velkoryse nastartované nakladatelství v odpovídajících prostorách s podporou města, kraje a mecenášů. Zatím máme nakladatelství

³⁹ TRÁVNÍČEK, Jiří. Ve studených vodách svobody. *Host*. 2010, roč. 26, č. 10, s. 36. ISSN 1211-9938.

⁴⁰ Viz Příloha č. 5.

⁴¹ ŠTALMACH, Darek. První knížka byl průšvih, říká majitel největšího sci-fi nakladatelství. In: *iDNES.cz*. 28. 3. 2015. [cit. 7. 4. 2019]. Dostupné na WWW: https://www.idnes.cz/ostrava/zpravy/nakladatel-libor-marchlik-fantom-print.A150326_2150586_ostrava-zpravy_mav.

⁴² PRAŽÁK, Marek. *Hallada o Olejovém Městě*. Ostrava: Protimluv, 2018, 67 s. Edice Poezie, sv. 27,

*smysluplná, stojící za to a postavená na jednotlivcích, jako třeba Protimluv Jirky Macháčka, ale jsou to podniky vzniklé ,na koleně‘.*⁴³

Protimluv můžeme označit za „malé“ nakladatelství, tedy opak velkého komerčního nakladatelství, jehož cílem je především finanční zisk. Samozřejmě že i „malá“ nakladatelství musejí prodejem knih vydělávat, aby si zajistila existenční zázemí pro budoucí vývoj, ale mnohem častěji „[...] fungují především jako určitá centra, budují kolem sebe komunitu. [...] Většinou je charakterizuje jasné žánrové vymezení a výrazná autorská grafika.“⁴⁴ V oné „malosti“ vidí pozitivum i překladatel z polštiny Michael Alexa, který pro Protimluv přeložil několik básnických sbírek polských autorů: „[Protimluv] Má výhody malého nakladatelství, můžou si dovolit vydat určité speciality, které by větší vydavatel vydat nechtěl.“⁴⁵ Záporný efekt to dle Alexy má při pohledu na ekonomickou stránku – větší nakladatelé „platí lépe“, což ovšem není žádné překvapení, které by se týkalo jen ostravské společnosti.

K 31. květnu 2019 mělo nakladatelství Protimluv na svém kontě celkem 75 vydaných knih, z nichž většinu tvoří autoři čeští nebo polští, zejména pak básníci.⁴⁶ 71 knih ke stejnému datu nabízel knižní distributor Kosmas na webu svého e-shopu.⁴⁷ Knihy jsou vydávány ve čtyřech edicích: Česká próza (nejmladší edice momentálně tvořena 6 tituly, z nichž 5 jsou soubory povídek, šestou představuje román), Překladová literatura (28 titulů, překlady poezie i prózy), Poezie (27 titulů, básnické sbírky českých, zejména regionálně ukotvených autorů), Forum (4 tituly z odborné literatury), a dále pak existuje i několik titulů mimo edice (10). „Vydáváme v průměru deset knih ročně, čtyři čísla časopisu a pořádáme zmíněnou přehlídku ProtimluvFest, pravidelně jednou za měsíc se koná akce Literární čtvrtek, což pro malou

⁴³ Rozhovor vznikl při příležitosti autorova vystoupení na mezinárodním knižním veletrhu Svět knihy Praha 2019; později byl publikován v online literárním časopise *iLiteratura.cz* – srov. DOHŇANSKÝ, Tadeáš a Marek PRAŽÁK. Genius loci aneb jak je důležité psát o svém domovu. *iLiteratura.cz*. 18. 11. 2019. ISSN 1214-309X. Dostupné na WWW: www.iliteratura.cz/Clanek/42311/prazak-marek.

⁴⁴ ZAKOPALOVÁ, Lucie. Nakladatelství jako kultovní záležitost. In: *Demokratický střed*. 6. 10. 2016. [cit. 2. 3. 2019]. Dostupné na WWW: <http://www.demokratickystred.cz/nakladatelstvi-jako-kultovni-zalezitost/>.

⁴⁵ Srov. Příloha č. 4.

⁴⁶ Srov. Příloha č. 5.

⁴⁷ Nakladatelství Protimluv. In: *Kosmas.cz*. Dostupné na WWW: <https://www.kosmas.cz/hledani?Filters.PublisherId=6501&Filters.Filtered=True&sortBy=datum&Facets=3931774&query=&page=1>. [cit. 31. 5. 2019].

*organizaci bez stálých zaměstnanců určité stačí,*⁴⁸ tvrdí o produkci Protimluru šéfredaktor Jiří Macháček.

Jak již bylo sděleno, vlajkovou lodí nakladatelství Protimlur je poezie. Konkurenci zde může představovat pražské nakladatelství Fra nebo červenokostelecký Pavel Mervart, jejichž redakční pohled se rovněž upírá směrem k veršům. Není nezajímavé, že se obě zmíněná nakladatelství zaměřují na autory jistým způsobem regionálně ukotvené. Výrazněji si tohoto faktu všimneme v Červeném Kostelci, kde se soustřeďují básníci ze severovýchodu Čech. Fra se na jednu stranu tváří jako kosmopolitní podnik (a kosmopolitní kavárna, vzhledem k existenci stejnojmenného podniku na Bruselské ulici v českém hlavním městě, kde probíhá valná většina Frou pořádaných literárních akcí), na druhou stranu ovšem silně protežuje zejména autory pražské, čímž, možná chtě nechtě, transformuje současnou pražskou poetickou scénu na scénu regionální.

Pavel Mervart si je vědom, že poezie představuje ztrátovou (přínejmenším rozhodně nevýdělečnou) odnož jejich literární produkce.⁴⁹ S tím souhlasí i Jiří Macháček a dodává důležitou informaci, že pokud by nakladatelé k vydávání poezie přistupovali jen za účelem zisku, básnické sbírky by v Česku neexistovaly. Poezie je podle něj přínosná ze zcela jiných důvodů. „[...] přináší, pokud ji nepíšou zrovna grafomani, zážitek ze setkání s dobrým slovem, básnickými obrazy, které jsou nenapodobitelné žádným jiným uměním, to jsou věci nevyčíslitelné, nezpěnitelné...“⁵⁰

Hned druhým nakladatelským počinem Protimluru se v roce 2007 stalo vydání básnické sbírky *Na svahu*⁵¹ Ivana Švandy. Retrospektivně koncipovaná sbírka, které se edičně ujal literární vědec Vladimír Novotný, obsahuje verše sahající do 80. let 20. století až po ty z roku 2006; mnohé z nich se navíc dříve už objevily na stránkách revue *Protimlur*. V témže roku ještě vyšel soubor povídek polského postmodernisty Darka Fokse *Svatební pizza*⁵² a dvě

⁴⁸ Příloha č. 1.

⁴⁹ Srov. MERVART, Pavel a Veronika TRESTROVÁ. Vydávat poezii je pro mě čest, říká nakladatel Pavel Mervart. In: *Novinky.cz*. 11. 5. 2011. [cit. 9. 5. 2019]. Dostupné na WWW: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/vydavat-poezii-je-pro-me-cest-rika-nakladatel-pavel-mervart-89382>.

⁵⁰ Srov. Příloha č. 1

⁵¹ ŠVANDA, Ivan. *Na svahu*. Ostrava: Protimlur, 2007, 80 s. ISBN 978-80-239-9451-3. Edice Poezie, sv. 1.

⁵² FOKS, Darek. *Svatební pizza*. Ostrava: Protimlur, 2007, 113 s. ISBN 978-80-254-0466-9. Edice Překladové literatury, sv. 2.

odborné, resp. literárně-vědné či literárně-historické monografie.⁵³ Necelých dvanáct měsíců po *Mrtvých bodech* tudíž nakladatelství Protimluv úspěšně rozjelo hned tři knižní edice, k nimž se v roce 2016 přidala povídkovým cyklem Jaroslava Žily *Nikdo tady není*⁵⁴ Česká próza.

O rok později se pole „působnosti“ Protimluru rozšířilo z Česka a Polska rovněž do Maďarska. V překladu Tomáše Vašuta vyšel výbor básnické tvorby maďarského básníka a bohemisty Istvána Vöröse s názvem *V okně spící*.⁵⁵ Slovenský kontext „visegrádské literatury“ byl doplněn v roce 2017.

Vydavatelská koncepce Protimluru nevzniká s požadavkem komerčního úspěchu, jak jsme již několikrát tvrdili. Jiří Macháček se v soukromém rozhovoru s autorem práce svěřil, že jsou ochotni vsadit na zcela neznámou spisovatelskou kartu, přečíst si něco nového a pakliže se jim to zalíbí, rádi to vydají. Důležitý je osobní kontakt s autorem a poznání jeho osobnosti. Protimluv se nebojí riskovat, nesází na ověřené postupy. Zůstává otevřený nejružnějším možnostem a za celou dobu jeho historie se neproměnil v „důstojnou instituci“, „ve kterou se proměnilo už nejedno původně idealistické vydavatelství“,⁵⁶ tvrdí Jan Faber. Zároveň – ústy šéfredaktora – zastává ostravský spolek názor, že zavedení autoři typu čerstvé nobelistky Olgy Tokarczuk nemusí nutně znamenat tu nejlepší, nejkvalitnější literaturu. „*I jiná literatura je dobrá, to je celé. My se podobným autorům nevyhýbáme za každou cenu, redakce nechce prosazovat žádný dogmatismus, ale cílem každého časopisu by mělo být hledání alternativ.*“⁵⁷ Alternativa tudíž představuje jistý status quo v seznamu produkovaných knih, ačkoli posun k známějším autorům – jak vnímavý čtenář pozná a jak naznačuje i Marta Pató⁵⁸ – lze v historii Protimluru pozorovat.

⁵³ Neznámý autor. Začínající nakladatelství Protimluv vydalo sbírku Na svahu básníka Ivana Švandy. In: *Moravskoslezský deník.cz*. 26. 9. 2007. [cit. 20. 10. 2019]. Dostupné na WWW: https://moravskoslezsky.denik.cz/kultura_region/20070926_basne_svanda_nasvahu.html

⁵⁴ ŽILA, Jaroslav. *Nikdo tady není*. Ostrava: Protimluv, 2016, 94 s. ISBN 978-80-87485-34-7. Edice Česká próza, sv. 1.

⁵⁵ VÖRÖS, István. *V okně spící*. Ostrava: Protimluv, 2008, 124 s. ISBN 978-80-904049-3-9. Edice Překladové literatury, sv. 3.

⁵⁶ Srov. Příloha č. 2.

⁵⁷ BENEŠOVÁ, Michala a Jiří MACHÁČEK. Popularita neoznačuje fenomén. *Literární noviny*. 2008, roč. 19, č. 8, s. 16. ISSN 1210-0021.

⁵⁸ Srov. Příloha č. 3.

1. 4 ProtimluvFest

Dnes je literární festival ProtimluvFest profesionálně vedenou a zároveň přátelskou literárně-kulturní událostí nejen Ostravy, ale celého Česka, byť je moravsko-slezský akcent stále zřetelný, důležitý a neodmyslitelný. Každoročním hostem bývá mimo jiné i docent Jan Malura z Ostravské univerzity, který vždy přivede skupinu studentů, kteří rádi píší, rádi čtou a rádi se setkávají se spisovateli a překladateli, a samozřejmě i se samotnými redaktory Protimluru. Kontinuita spolupráce s různými kulturními a vzdělávacími institucemi, stejně jako se střeoevropskými spisovateli se promítá i v hostování jednotlivých autorů napříč vícero ročníky festivalu.

„Cítím, že Jiří festival vede velice pečlivě – to se týká nejen zajímavého výběru autorů, ale také péče o každou událost (samozřejmě jsou úvody, udávání témat, zvaní zajímavých moderátorů, vydávání bedekru, v němž jsou ukázky z děl zúčastněných autorů atd). Jiří se zkrátka snaží dělat festival všestranně výtečné úrovně, a myslím, že se mu to daří,“⁵⁹ hodnotí úroveň ProtimluvFestu básník Petr Borkovec, rovněž častý návštěvník ostravské literární přehlídky.

První ročník festivalu se odehrál v říjnu 2007 a není nic divného, že jeho hlavními hosty byli Bartłomiej Majzel, Krzysztof Siwczyk a Maciej Melecki, básníci skupiny Na Divoko. V Macháčkově průvodním slovu přiloženém na první straně bulletinu se dočteme, že první ročník festivalu by měl být především o přátelském setkání uprostřed „hájemství slova“, ale také částečně i hudby.⁶⁰ Lepšími výrazy Jiří Macháček ani nemohl předznamenat charakter přehlídky a její následný vývoj. Literatura, hudba a výtvarné umění se na jednotlivých odpoledních a večerech v rámci ProtimluvFestu vzájemně proplétají a vytváří tak mnohotvárný a rozmanitý zážitek z kultury obecně. O rok později, v roce 2008, se již začaly objevovat pozvánky na festival v denním tisku. *Mladá fronta Dnes* například o přehlídce českých, slovenských, polských a maďarských autorů informovala jako o setkání „zapálených veršotepců“⁶¹.

Tématem osmého ročníku festivalu byla Pout' do všech světových stran, přičemž stěžejní literární tepny vedly z Ostravy do různých koutů střední Evropy a zpět.

⁵⁹ Emailová korespondence s Petrem Borkovcem ze dne 26. 10. 2016 (uloženo v archivu autora).

⁶⁰ Bulletin 1. ročníku literárního festivalu ProtimluvFest, s. 1 (uloženo v archivu autora).

⁶¹ JIROUŠEK, Martin. Protimluv přiveze zapálené veršotepce. *Mladé fronta Dnes*. 2008, roč. 8, č. 91, s. 13. ISSN 1210-1168.

S překladatelkou Martou Pató a prozaiky Tiborem Noé Kissem a Ferencem Barnásem bylo možné zavítat do maďarské pusty a na předměstí Budapešti v dobách šedivého komunistického bezčasí – tak, jak jej Barnás popsal v románu *Devátý*. Na besedě s Franciszkem Nastulczykem jsme se zase pomocí jeho veršů přenesli do polské části Slezska, do Krakova, Bielska-Bialé a téměř až do Varšavy.

O rok později tematicky celé přehlídce vévodila zkušenost exilu, v rámci autorského večera zde vystoupila dvojice Petr Král a Adam Zagajewski. Z jejich střídavého čtení mohl návštěvník festivalu nabýt jasného dojmu, že přes tuto zkušenost ani jeden z nich nezapomněl na metaforické (či metafyzické) návraty do vlastní, do míst jejich dětství, a zároveň ke své rodné řeči. Každý ročník se zaměřuje na jiné otázky a na jiné fenomény, ale důležité je, že festival dává prostor středoevropským autorům a tématům a vzájemně je propojuje. Ohlasy na festival jsou stále výraznější a pro samotného Jiřího Macháčka je podobné setkávání čtenářů s autory a překladateli, respektive redaktory daných textů nesmírně podnětné.⁶²

⁶² Srov. Příloha č. 1.

DRUHÁ ČÁST

2 Středoevropská literatura jako protimluv

Snaha, či snad ještě lépe řečeno úsilí charakterizovat pojem „středoevropská literatura“ ztělesňuje téměř identicky podobnou, sisyfovsky zatíženou otázku, co je samotná střední Evropa. Jako zdánlivě nejsnazší možná varianta uchopení tohoto prostoru se může jevit jeho geografické rozpoložení. Vzápětí ovšem hned zde narazíme na problém – pokud střední Evropa představuje území států nacházejících se ve „středu Evropy“, proč tedy existuje středoevropský čas, jenž sahá od severu Norska až na Maltu, od východu Makedonie (respektive Severní Makedonie) až po hranici Španělska a Portugalska? Má cenu hledat střední Evropu na mapě, nebo spíš v paměti dějin, ve fantazii, nebo v literatuře? A má vůbec cenu se tím ještě zabývat?⁶³ Jistou pomůckou může představovat založení Visegrádské skupiny sestávající z Polska, Česka, Slovenska a Maďarska. Tvoří však země V4 jen speciální odnož střední Evropy, nebo se jedná o ten jediný pravý střed, a země jako Rakousko, Slovinsko, eventuálně Německo do tohoto středu už nepatří? Pokud bychom uznali, že je „Visegrád“ ztělesněním střední Evropy, proč v oficiálním popisu Visegrádského fondu, nadace založené v roce 2000 vládami členských zemí Visegrádské skupiny na podporu spolupráce mezi zeměmi V4, stojí, že se podpora týká rovněž rozvoje mezi regionem V4 a dalšími zeměmi na Balkáně či zeměmi Východního partnerství?⁶⁴

Otázky výše položené představují pouze zlomek možných dotazů na téma střední Evropy. Ptáme-li se, jaké jsou znaky středoevropské literatury, a pročítáme-li bohaté a různorodé odborné texty věnované danému tématu, spíše než na odpovědi velice často narazíme na další a další otázky. Anž bychom se chtěli od některých takových úvah zcela oprostít, mnohem výrazněji usilujeme o představení teze, že „středoevropskost“ zakotvená

⁶³ FIUT, Aleksander. *V Evropě, čili...* Olomouc: Votobia, 2001, s. 9. ISBN 80-7198-502-3.

⁶⁴ About Us. In: *Visegrad Fund*. Dostupné na WWW: <https://www.visegradfund.org/about-us/the-fund/> [cit. 3. 6. 2019].

v Protimluku stojí často na odlišných základech. Pro ilustraci se nyní budeme krátce (protože obšírnější shrnutí by bylo záhodno formulovat jako samostatnou odbornou práci) zabývat pojetím střední Evropy a středoevropské literatury, jaké vyvstává z Trávníčkovy antologie textů *V kleštích dějin*.⁶⁵ Již v úvodu knihy Trávníček předesílá, že možných konceptů k uchopení tématu je mnoho, od reakcí na Kunderovu esej *Únos Evropy* přes národnostní či regionální perspektivy (české, polské, maďarské, jihoslovanské, rakouské atd.), topos židovství a topos rakousko-uherský (zde bychom mohli vzpomenout slavnou publikaci Claudia Magrise *Habsburský mýtus*⁶⁶, jenž sám o sobě tvoří svébytné pojetí interpretace střední Evropy), topos nostalgie či melancholie za zaniklým světem, objevující se od poloviny 20. století, až po koncepty literárněvědné či komparatistické.⁶⁷

V první, geopoliticky koncipované části knihy se mimo jiné objevuje tvrzení Erharta Buseka, rakouského politologa a politického historika, geograficky umisťující střední Evropu coby „přechodové“ území do poměrně širokého prostoru mezi oceánskou západní Evropou a kontinentální východní Evropou, mezi subtropickou jižní Evropou a subpolární severní Evropou a navíc ji charakterizuje coby strastiplnou vzpomínku na zaniklý svět židovství.⁶⁸ Dle Jacquesa Rupnika, francouzského politologa narozeného v Praze, je střední Evropa smutným dědictvím výsledků konference na Jaltě, které středoevropský region obětovaly v pokusech Západu ukonejšit totalitního tyрана na Východě.⁶⁹ Abychom uvedli ještě alespoň jeden příklad, parafrázujeme dánského politologa a bohemistu Petera Buggeho, jenž tvrdí, že nejzákladnějšími vlastnostmi střední Evropy je její „slabost“ poutat Čechy a Němce a nikoli snaha dekonstruovat Evropu východní, nýbrž jen snaha tlačit ji dále na východ.⁷⁰

Trávníček ovšem tvrdí, že se o střední Evropě začalo hovořit především díky její kultuře, a ne díky geopolitickým souvislostem. Na rozdíl od politiky je totiž kultura v jistém

⁶⁵ TRÁVNÍČEK, Jiří (ed.). *V kleštích dějin: Střední Evropa jako pojem a problém*. Brno: Host, 2009, 400 s. ISBN 978-80-7294-323-4.

⁶⁶ MAGRIS, Claudio. *Habsburský mýtus v moderní rakouské literatuře*. Brno, Praha: Barrister & Principal, Triáda, 2001, 331 s. ISBN 80-85947-80-3. Edice Paprsek, sv. 8.

⁶⁷ TRÁVNÍČEK, Jiří (ed.). *V kleštích dějin: Střední Evropa jako pojem a problém*. Brno: Host, 2009, s. 9–10. ISBN 978-80-7294-323-4.

⁶⁸ BUSEK, Erhart. Střední Evropa – co je to? In: TRÁVNÍČEK, Jiří (ed.). *V kleštích dějin: Střední Evropa jako pojem a problém*. Brno: Host, 2009, s. 41–44. ISBN 978-80-7294-323-4.

⁶⁹ RUPNIK, Jacques. Dědictví Jalty. In: tamtéž, s. 62.

⁷⁰ BUGGE, Peter. Střední Evropa – úspěch, nebo fiasko? In: tamtéž, s. 98.

smyslu trvalá, vykazuje nepřerušitelnou kontinuitu a společně vědomí jisté sounáležitosti.⁷¹ Jeho slova ostatně kvituje i český spisovatel Josef Škvorecký: „*Žiji v Kanadě, ale cítím se být Středoevropanem. [...] vždyť je to historický celek, který má své dějiny, kulturní dějiny!*“⁷²

Zmíněná esej *Únos Západu* Milana Kundery představuje další z kanonických pohledů na téma střední Evropy, který je ostatně hojně reflektován i v Trávníčkově antologii. Kundera v ní popisuje odvěkou bipolaritu evropského kontinentu spočívající ve vývoji jedné jeho strany v souladu s antikou a katolictvím, zatímco druhá strana měla své kořeny v Byzanci a ortodoxním křesťanství. Po roce 1945 se hranice mezi nimi posunula o několik set kilometrů na západ „[...] a mnohé národy, jež se odjakživa považovaly za západní, se probudily, jen aby zjistily, že se octly na Východě.“⁷³ Ani v západní, ani ve východní Evropě nenásledovala taková vlna vzpour a protestů, jako právě ve „středu“. Středoevropská kultura je dle Kundery unikátní právě díky hrozbě, kterou pocítila ve druhé polovině 20. století, a právě kolem kultury jako „živé hodnoty“ se lidé nejvíce semkli. Takto zrcadlí střední Evropa celý zbytek kultury kontinentu: na co nejmenším prostoru se tvoří co největší rozmanitost.⁷⁴ Kultura, nedůvěra k Rusku, k dějinám, je sjednocujícím prvkem střední Evropy.

Z výše uvedených shrnutí vyplývá, co potvrzuje polský literární vědec Aleksander Fiut, totiž že neustále se vracejícím motivem středoevropské literatury jsou dějiny.⁷⁵ Ale nejen ony: dále můžeme jmenovat grotesku, grotesknost a absurdno – spojení vysokého s nízkým, směšného s tragickým, velkého s malým, oficiálního s lidovým, kteréžto propojení vyvolává ve čtenářově mysli obraz nápodoby světa jako čehosi absurdního. „[Člověk] *Obrací se dovnitř, stahuje se do sebe, nesleduje již, co je mimo něho a před ním, nýbrž zkoumá sám sebe: co provedl nevhodného? Co udělal člověk nevhodného? Smál se směšnému. Ale náhle mu připadá jeho vlastní smích nevhodný, smích jej náhle přechází a člověk je tísněn trapností svého vlastního počínání tak, že hledá vinu v sobě, a nikoliv v předmětu, který v něm nejdříve*

⁷¹ TRÁVNÍČEK, Jiří. Zrození střední Evropy z ducha... In: tamtéž, s. 244.

⁷² Lisabonská konference o literatuře. In: TRÁVNÍČEK, Jiří (ed.). *V kleštích dějin: Střední Evropa jako pojem a problém*. Brno: Host, 2009, s. 189. ISBN 978-80-7294-323-4.

⁷³ KUNDERA, Milan. *Únos Západu*. In: CABADA, Ladislav a Milos HAVELKA (eds.). *Západní, východní a střední Evropa jako kulturní a politické problémy*. Plzeň: Fakulta humanitních studií Západočeské univerzity, 2000, s. 103. ISBN 80-7082-706-8.

⁷⁴ Tamtéž, s. 105.

⁷⁵ FIUT, Aleksander. *V Evropě, čili...* Olomouc: Votobia, 2001, s. 11. ISBN 80-7198-502-3.

*smích vyvolal a potom přeměnil smích v mrazení.*⁷⁶ Rovněž sem patří *biedermeier* a sentimentalismus, respektive *biedermeierovská* touha po idyle a sentimentalismu, patrná zejména v literárních dílech z 19. století, ať už sem zařadíme díla Adalberta Stiftera, Julia Zeyera, Boženy Němcové či Antona Ottmayera. Jeho zálibu v intimitě a kult citovosti, projektovaný směrem k hranicím transcendence „[...] lze pojmout jako dědictví sentimentalismu. *Biedermeier* k tomu navíc dodává důvěryhodně vykreslené prostředí, ačkoli zde se samozřejmě jedná o ‚stylizovanou věcnost‘ [...].“⁷⁷ Pro středoevropskou literaturu jsou také typické postavy vyznačující se ztrátou přináležitosti k národu nebo víře, postavy bez osobní identity, „bez minulosti“, vícejazyčnost či naopak ztráta komunikační funkce. Tradičních pojetí, zachycení, vlastností či příznaků středoevropské literatury existuje přehršel. Na závěr této kapitoly porovnejme jen dvě odpovědi na otázku, co je středoevropská literatura. Jan Faber tu svou končí slovy „[...] a tisíc dalších věcí“⁷⁸ a Marta Pató ještě více lakonicky, dokonce otázkou: „stačí?“⁷⁹. Necht’ je její otazník pomyslnou tečkou za dosavadním výčtem.

⁷⁶ KOSÍK, Karel. Hašek a Kafka neboli groteskní svět. In: PŘIBÁŇ, Michal (ed.). *Z dějin českého myšlení o literatuře 3*. Praha: ÚČL AV ČR, 2003, s. 107. ISBN 80-85778-38-6. Edice Dokumenty, sv. 3.

⁷⁷ BERKES, Tamás. *Biedermeier jako strukturnětvorný činitel románu Babička Boženy Němcové*. In: PIORECKÝ, Karel (ed.). *Božena Němcová a její Babička: Sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky*. Praha: ÚČL AV ČR, 2006, s. 179. ISBN 80-85778-50-5. Edice K., sv. 13.

⁷⁸ Srov. Příloha č. 2.

⁷⁹ Srov. Příloha č. 3.

3 Středoevropská literatura a Protimluv

Snaha o postižení vzájemného vztahu mezi Protimluvem a střední Evropou, respektive středoevropskou literaturou, je stěžejním bodem této práce. Z výše uvedených kapitol nám už nyní jasně vyplývá, že Protimluv lze na základě výběrů autorů, jimž publikuje díla knižně nebo časopisecky, označit za středoevropské nakladatelství. Ostatně podíváme-li se na přílohu č. 5 této práce, právě vyřčený soud můžeme potvrdit důkazy – ke 31. 5. 2019 v nakladatelství vyšlo celkem 15 knih od polských autorů, 5 knih od maďarských a 3 od slovenských autorů (nehledě samozřejmě na českou literaturu!).⁸⁰

Zaměření se na spisovatele ze zemí Visegrádské skupiny považuje sám šéfredaktor Jiří Macháček za stěžejní a při zpětné reflexi jej hodnotí rovněž jako původní záměr: „*Když si uvědomím, že jako první náš titul vyšla antologie Mrtvé body polské básnické skupiny Na Divoko a teprve potom přišly na řadu básnické sbírky a prózy českých autorů, tak mohu prohlásit, že ano [byl to původní záměr]. Od té doby pravidelně každý rok vydáváme po jednom titulu z polské literatury, výjimečně po dvou, a tento ‚základ‘ tvořený také knihami českých básníků a prozaiků ještě doplňují nepravidelně vydávané tituly z Maďarska, Slovenska nebo Slovinska.*“⁸¹

Visegrádský koncept by ukvapený kritik mohl zpochybnit hned z několika důvodů: dominantní postavení zde má nepochybně pouze polská literatura; maďarskou lze označit třeba pojmem „ve vývinu“ a naopak odsoudit či zcela vyloučit můžeme pouhé tři tituly slovenské. Skepticky se k problematice staví i překladatel Michael Alexa: „*Jestli opravdu je to zaměření visegrádské, to si nejsem jistý, protože, pokud vím, kromě několika maďarských knih jsou tam velmi výrazní jen Poláci. To, že české vydavatelství vydává českou literaturu, to není nic neobvyklého. Takže ten koncept Visegrádu spíš začíná.*“ Nesmíme ovšem zapomínat, že Protimluv netvoří jen nakladatelství – stále vychází čtyřikrát ročně revue *Protimluv*, na jejíchž stránkách se visegrádským autorům dostává mnohem výraznějšího prostoru.

Jak jsme ale zhodnotili v předchozí kapitole, visegrádské země netvoří podstatu střední Evropy. Patří sem rovněž území jihovýchodní Evropy, respektive části balkánského poloostrova, může sem spadat i Rakousko, eventuelně Německo a jistě tím výčet případných kandidátských zemí nekončí. Toho si je očividně vědoma i redakce ostravského spolku –

⁸⁰ Srov. Příloha č. 5.

⁸¹ Srov. Příloha č. 1.

v protimluvném kánonu totiž nalezneme 3 knihy slovinské a jednu bosenskou.^{82,83} O oprávněné účasti německé a rakouské literatury v rámci střední Evropy mluví i Jiří Macháček: „*Určitě by [němečtí a rakouští autoři] zapadli a přímo tam patří. V současnosti na podobnou nakladatelskou ‚akvizici‘ nemáme dostatek vlastních sil, ale před měsícem jsme [...] za podpory německého institutu Haus für Poesie [...] společně s nakladatelstvím Wunderhorn z Heidelbergu vydali antologii německých a českých básníků nazvanou VERSSchmuggel/Překladiště, kde se představuje hned šest českých a šest německých autorů.*“⁸⁴ Zmíněná kniha je rozhodně osvěžením profilu nakladatelství Protimlův – ne že by byla tato aktualizace jakkoli potřebná, ale určitě je vítaná. Martina Lisa, která během tvorby knihy sehrála roli prostředníka mezi jednou z autorských/překladatelských dvojic, hodnotí vzájemnou spolupráci na vzniku *Překladiště* jako velice intenzivní. „*Antologie tedy nabízí nejen výběr textů k úvodnímu nahlédnutí do aktuální básnické scény v sousední zemi – o níž toho z obou stran, v Česku o té německé i v Německu o té české, slyšíme až příliš málo [...].*“⁸⁵

V následujících dvou podkapitolách se tedy pokusíme o detailnější interpretační či analytické shrnutí konkrétních středoevropských hledisek jak v revue *Protimlův*, tak v nakladatelství. Okrajově si rovněž budeme všimnout různých prvků intertextuálních.⁸⁶

⁸² Srov. Příloha č. 5.

⁸³ Příloha (i celá předkládaná práce) reflektuje stav vydaných knih k 31. 5. 2019; nemůžeme ovšem nezmínit, že později během roku 2019 se balkánská větev edice Překládové literatury rozrostla o nový bosenský a nový slovinský přírůstek – jedná se o Ljucovu básnickou sbírku *Stalaktit* (srov. LJUCA, Adin. *Stalaktit*. Ostrava: Protimlův, 2019, 56 s. ISBN 978-80-87485-68-2. Edice Překládové literatury, sv. 28) a Rebulův román *Nokturno pro Přímoří* (srov. REBULA, Aloj. *Nokturno za přímoří*. Ostrava: Protimlův, 2019, 224 s. ISBN 978-80-87485-69-9. Edice Překládové literatury, sv. 29).

⁸⁴ Srov. Příloha č. 1.

⁸⁵ LISA, Martina. Poezie je to, co nás spojuje. O pašerácích veršů. *iLiteratura.cz*. 5. 8. 2019. [cit. 16. 9. 2019]. ISSN 1214-309X. Dostupné na WWW: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/41929/hajek-jonas-et-al-versschmuggel-prekladiste>.

⁸⁶ Záměrně se vyhneme metodologickému či literárně-vědnému nebo literárně-teoretickému vymezení tohoto pojmu, neboť intertextualita mezi autory Protimlůvu není cílem této práce, a rovněž z důvodu, že takováto teoretická otázka by zasluhovala samostatnou práci (už jen s přihlédnutím k sice poměrně stručnému, ale přesto zároveň složitému vysvětlení teorie intertextuality např. v *Lexikonu teorie literatury a kultury* – srov. NÜNNING, Ansgar. *Lexikon teorie literatury a kultury*. Brno: Host, 2006, s. 351–353. ISBN 80-7294-170-4.).

3. 1 Časopis jako střet středů a středobod střetu

Bibliografie osmnáct ročníků vycházejícího časopisu *Protimluv* představuje nesmírně bohatou a obsáhlou informační základnu pro vytyčení úvah o „středoevropskosti“ ostravské kulturní revue. V rámci této práce se logicky nelze věnovat všem číslům. Vybíráme proto dílčí exempláře, jež buďto pracují s tvorbou autorů, jimž se budeme věnovat v poslední kapitole, a nebo nabízí i jinou variantu recipročních středoevropských témat. Celkově usilujeme o zobrazení *Protimluru* jako literárně-kulturní platformy, na níž se střetávají různá pojetí střední Evropy, respektive středoevropské literatury. Postupovat budeme chronologicky od nejstarších čísel po ta nejaktuálnější⁸⁷.

V dvojčíslu revue *Protimluv* 1–2 ročníku 4 se poprvé objevuje tvorba básnické skupiny Na Divoko sdružující autory generačně i regionálně (se Slezskem) spjaté. Ještě než si otevřeme příslušné stránky revue, rádi bychom se krátce zastavili u dvou právě zmíněných pojmů.

„*S generacemi se to má nejspíše podobně jako s problematikou mysli a vědomí. Nevíme sice jistě, zda něco takového vůbec existuje, nicméně vzhledem k tomu, že tyto konceptuální pojmy v běžném životě a následně ve vědě bez váhání používáme, je třeba se jimi zabývat,*“⁸⁸ píše literární teoretik Jiří Studený v Editorialu literárně-kulturní ročenky *Tahy*, jež byla v roce 2013 věnována právě tématu různých generací. Na tomto místě musíme bohužel argumentovat podobně jako u problematiky intertextuality – jedná se o příliš složité a komplexní téma, abychom se jím v této práci zabývali, nicméně jej ale nemůžeme zcela opomenout, jelikož v případě básníků Na Divoko se jedná o nezanedbatelné hledisko tvorby. Ať už na ně pohlížíme prizmatem generace biografické (tedy jako na kolektiv autorů narozených přibližně ve stejnou dobu), generace regionální (jako na příslušníky daného regionu, viz později) či generace „literární“ (tedy jako na ty, kým členové Na Divoko jsou – členy konkrétní literární skupiny, kterou pojí dílčí společné paradigma, ale v rámci níž zároveň všichni píší svým vlastním stylem⁸⁹).

⁸⁷ Rozuměj: nejnovější; v žádném případě nechceme tvrdit, že starší čísla časopisu *Protimluv* ztrácí na své aktuálnosti.

⁸⁸ STUDENÝ, Jiří. Editorial. *Tahy: literárněkulturní časopis*. 2013, roč. 7, č. 11–12, s. 5. ISSN 1802-8195.

⁸⁹ Z nejslavnějších angloamerických generací volně sdružujících několik spisovatelů zmiňme alespoň za všechny generaci ztracenou; v české literatuře si pevné místo vydobyla generace buřičů a nebo tzv. generace 68, jejíž určitou variantu v Polsku může představovat generace 56; z novodobější polské poezie můžeme jmenovat generace bruLionu, v Maďarsku se setkáváme s velkou generací kolem časopisu *Nyugat*,

Literární generace obecně je, podíváme-li se na ni opět prizmatem literární kultury, tvořena neformálním společenstvím autorů, nakladatelů, čtenářů, kritiků a distributorů textů; všichni pak mohou být spojeni identickým povědomím o „dvojí časovosti literatury“. Jeden pohled na generaci spočívá v tvorbě a recepci „[...] *omezené daným horizontem života subjektů a zejména zráním a proměnami jejich estetického cítění*“,⁹⁰ zatímco druhý pohled, druhá časovost spočívá „[...] *ze zorného úhlu generace ve světě zobrazeném literárním dílem, světě vykračujícím z textové fikce do obecné roviny reálně existujícího lidství*.“⁹¹ Čtenáři laičtí i odborní hledají způsob, jak onu dvojí časovost překonat a překlenout. Pokud se má nastupující generace literátů prosadit na poli literární kultury, musí tvorba těchto autorů a recepce jejich děl jednak potvrzovat kvality estetické, a rovněž musí čtenáře přesvědčit, že se jedná o generaci novou, která se vůči předchozím vyhraňuje.

Podobně mnohovrstevnaté je i vytyčení regionu, respektive regionalismu v literatuře. Opět se u něj musíme krátce zastavit, neboť regionalismus představuje stěžejní linii v autorské tvorbě publikované v Protimluku a, jak se později pokusíme podložit, i jeden ze základů tamního specifického pojetí „středoevropskosti“. Výraz „regionální“ lze v jistém ohledu zaměňovat s „lokálním“, trvající na topografickém vymezení a topografické povaze takovéto literatury. „*Každý tvůrčí čin má ostatně svůj regionální původ, odněkud pochází a z něčeho [...] vychází [...]*.“⁹² Částečně (avšak ne zcela nutně) v opozici chápeme pojem „regionalismus“, jemuž na přesné topografii nemusí záležet, neboť přístup k němu je zde spíše tvořivý, mýtotvorný. Každopádně je ale základním východiskem znalost daného místa a jeho okolí, tradic, zvyků, přírody apod.⁹³

Oba dva výrazy, tedy „regionální“ a „generační“, používá při své reflexi Protimluku Marta Pató⁹⁴ a oba byly předmětem otázek autora této práce směřujících k respondentům

atd. – kdo ví, zda v Česku jednou nevznikne generace Protimluku; takové otázky ovšem v práci tohoto typu nemají své místo, proto je dále nerozvádíme.

⁹⁰ POSLEDNÍ, Petr. *Měřítka souvislosti: Česká a polská literární kultura po roce 1945*. Praha: Euroslavica, 2000, s. 151. ISBN 80-85494-59-0.

⁹¹ Tamtéž, s. 152.

⁹² HRBATA, Zdeněk a Anna HOUSKOVÁ (eds.). *Román a „Genius Loci“*. Praha: ÚČL AV ČR, 1994, s. 5. Edice Ursus, sv. 4.

⁹³ HRBATA, Zdeněk a Anna HOUSKOVÁ (eds.). *Román a „Genius Loci“*. Praha: ÚČL AV ČR, 1994, s. 29. Edice Ursus, sv. 4.

⁹⁴ Srov. Příloha č. 3.

všech rozhovorů v Příloze. Jistá atraktivnost regionální tvorby je dána snahou „*přispět k řešení problému, co míníme ‚místním zakotvením‘ literatury, jakou roli hrají společenské podmínky kulturní lokality, determinující estetické citění spisovatelů, nakladatelů, čtenářů, kritiky*“⁹⁵ – tedy subjektů literární kultury.

Výše citovaný výrok z knihy edičně připravené Zdeňkem Hrbatou a Annou Houskovou jako by parafrázovali i Jiří Macháček s Martou Pató (nezávisle na sobě!); jejich výpovědi ale zároveň jasně ukazují, že přes svou zakotvenost nemusí být (ba dokonce vůbec není) tíhnutí k regionalismu omezením: „*Co je to vlastně ‚regionalismus‘? Autor žijící v New Yorku je přeci také ‚regionální‘ svým působením na daném místě. Kořeny můžeš mít kdekoli, podle mě můžeš i žít kdekoli, důležité je, jak se svými ‚regionálními‘ kořeny pracuješ po umělecké stránce, jak se ‚regionalismem‘ necháš prostoupit. Morton Feldman byl hudebník, ale inspiroval se vzory orientálních koberců, byl proto ‚regionalista‘?‘*“⁹⁶ zní otázka šéfredaktora Protimluru, a otázkou končí i odpověď bohemistky a hungaristky: „*Jistě, čteme vždycky v interakci s někým, o čem si potřebujeme promluvit. [...] Příkladem skvělé brněnské čtenářky je pro mě Dora Kaprálová, od níž mám několik výborných čtenářských tipů. Ona ale nyní žije v Berlíně, je tedy čtenářkou berlínskou?*“⁹⁷

Nesmíme zapomínat, že regionální zaměření se v pojetí Protimluru nerovná zaměření rurálnímu. Vždyť centrem a základnou spolku je Ostrava, třetí největší město v České republice.

Vraťme se nyní zpět k revui *Protimlur*. Ve zmíněném čísle si můžeme přečíst báseň *V říši středu* Krzysztofa Siwczyka: „*To stáří vám přísahá věrnost až do konce, snaží se / stačit vašim vizím, je dokonale mobilní. [...] Nic se nesnaží být více výmluvné než je. / Zvětšela žena se ptá, jak se to řekne ve vašem jazyce. / V říši jejího středu se právě rodí / nevyčísitelné mládí.*“⁹⁸ S vyzněním básně, v němž kontrastuje vitalita a jistá zvětralost, rezignace, koresponduje báseň Arkadiusze Kremzy *Svlíkačky*: „*Vždyť se dá změnit pořadí. Probarvit nálady a tentokrát / spolu nezačínat v souladu s dávno tomu přijatou normou. [...]*

⁹⁵ POSLEDNÍ, Petr. *Měřítka souvislosti: Česká a polská literární kultura po roce 1945*. Praha: Euroslavica, 2000, s. 119. ISBN 80-85494-59-0.

⁹⁶ Srov. Příloha č. 1.

⁹⁷ Srov. Příloha č. 3.

⁹⁸ Básníci „Na Divoko“. *Protimlur*. 2005, roč. 4, č. 1–2, s. 42. ISSN 1802-0321. Básně otištěny zrcadlově naproti sobě v češtině a polštině.

*To strategieproste střetnutí nabývalo znaky a tiky / ušlechtilé jako první krev. Tak třeba dnes nic nehasme?*⁹⁹

Hned v následujícím dvojčísle 3–4 se básníci Na Divoko vracejí, tentokrát v pozměněném osazenstvu. V dvojici básní z pera Radosława Kobierského s názvy *Chořov* a *Mendelssohn funebre* vyvstane už výrazněji ponětí konkrétního místa, zároveň ale máme opět co dočinění s pomíjivostí, útržkovitostí okamžiku v lidském životě. V první z básní čteme: „*ulice omaňkovské, která už má svůj hrob. / večery; všichni vycházejí z bytů, / nazi, v propocených kombiné vysedávají / v oknech jako zvětralé maskarony [...] jejich srdce jsou archivy akt, / v nichž už každý má svůj hrob.*“¹⁰⁰ A na opačném konci stránky pak stojí báseň, která už ve svém názvu obsahuje protimluv – skladatele Felixe Mendelssohna Bartholdyho si spojujeme spíše s pochodem svatebním, nikoli s pohřebním: „*v kostele chlad z dlažby a zplesnivělých / polychromií větrá fresky zpocených košil, [...] a přesto tamti stojí lhostejně. slibují / lásku až do smrti. smrt slibuje lásku jim.*“¹⁰¹

Německý element v revui *Protimluv* poprvé nalézáme o rok později. Časopis otiskl básně významného německého básníka a vydavatele Hanse Magnuse Enzensbergera. Počínaje tímto číslem se prakticky ob jeden, dva ročníky vyskytují v časopise ukázky tvorby přeložené z němčiny. Enzensbergerova báseň *Historický proces* jako kdyby snad chtěla evokovat absurdní či anonymní dojem pouti člověka světem, jak jej známe od „kanonických“ autorů středoevropské literatury: „*Zátoka zamrzla se. / Rybáři maj po člunech. / To nic není. / Jsi volný. / Můžeš se natáhnout. / Můžeš také v klidu vstát. / Tvé jméno není do úst bráno. / Můžeš zmizet. [...] A v noci se zas zamrzne. / To nic není. / Tvé jméno není do úst bráno.*“¹⁰²

⁹⁹ Básníci „Na Divoko“. *Protimluv*. 2005, roč. 4, č. 1–2, s. 44. ISSN 1802-0321.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 64.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² ENZENSBERGER, Hans Magnus. Myslím, že básník je všežravec. *Protimluv*. 2006, roč. 5, č. 1, s. 3. ISSN 1802-0321.

Původní uměleckou tvorbu slovenských autorů nacházíme v sedmém ročníku revue.¹⁰³ Od této doby se na stránkách časopisu pravidelně objevuje próza Víťa Staviarského, díky němuž také vzniká nová rubrika s ikonickým názvem V4. V tragikomické povídce *Záchytka*¹⁰⁴ odehrávající se dějově v blíže nespecifikovaném městečku na východě Slovenska se objevuje důležité téma, jaké nalezneme v ukázce z autorovy novely *Kale topánky*¹⁰⁵: i zde Staviarský příběhem (východo)slovenských Romů hledajících v Ostravě svého potulného příbuzného s humorem, přesto však s vážností danou svému tématu (čili s groteskním podtónem) vnáší do kontextu revue *Protimluv* explicitně nevyřčenou otázku, zda může být romská literatura součástí úvah o podobách literatury středoevropské.¹⁰⁶ Kontrast příhraničního slovenského regionu s příhraničním českým městem je zjevný, ale zároveň díky autorově umělecké výpovědi symbiotický.

V rámci projektu Časopis v časopise, který vznikl v roce 2002 a jehož koordinátory jsou například Stanislava Repar, externí redaktorka slovenského časopisu *Romboid*, se svým manželem, slovinským spisovatelem a překladatelem Primožem Reparem, se v dílčích číslech časopisu *Protimluv* objevují rubriky či pasáže vymezeny či editovány redakcí časopisů ze Slovenska, Maďarska, Polska a Slovinska. Na jeho stránkách se tudíž střetávají autoři z různých koutů (střední) Evropy.¹⁰⁷ Tato vzájemná spolupráce literárních časopisů výrazně přispívá k integraci středoevropských témat a ukazuje jedno z možných zorných polí, na němž můžeme středoevropskost *Protimluru* hledat.

¹⁰³ Do té doby to byly pouze autobiograficky laděné vzpomínkové zápisy slovenského spisovatele Janka Cádry (srov. *Protimluv*, 2005, roč. 4, č. 1–2 a č. 3–4), o němž se ovšem v českých literárních kruzích prakticky nehovoří. Chceme-li se o autorovi něco dovědět a projdeme-li si výsledky vyhledávání odkazů k jeho jméno prostřednictvím vyhledávače Google, mezi prvními pozicemi se zobrazí právě odkaz na webové stránky *Protimluru*, kde o Cádřovi nalezneme největší množství informací – srov. „Janko Cádra“ in: *Google.com*. Dostupné na WWW: https://www.google.cz/search?ei=wdf-XcP3D-OGhbIP-5u5gAU&q=Janko+C%C3%A1dra&oq=Janko+C%C3%A1dra&gs_l=psy-ab.3..0i30.124333.126659..127254...0.0.0.111.461.5j1.....0....1..gws-wiz.....0i13i30.RyP7dg07gZw&ved=0ahUKEwiD3KK9ncjmAhVjQ0EAHftNDIAQ4dUDCAo&uact=5 [cit. 21. 11. 2019]. Polskou podobu tohoto „historického okénka“ pak představuje uveřejnění série článků věnovaných spisovateli Brunu Schulzovi, mezi něž patří např. korespondence Stanisława Ignacygo Witkiewicze a Witolda Gombrowicze se Schulzem (srov. *Protimluv*, 2018, roč. 19, č. 2 a č. 3).

¹⁰⁴ STAVIARSKÝ, Víťo. *Záchytka*. *Protimluv*. 2008, roč. 7, č. 4, s. 17–19. ISSN 1802-0321.

¹⁰⁵ STAVIARSKÝ, Víťo. *Kale topánky*. *Protimluv*. 2012, roč. 11, č. 1–2, s. 44–45. ISSN 1802-0321.

¹⁰⁶ Podíváme-li se na studijní obor, v rámci něhož tato práce vznikla, musíme tento dotaz považovat za velmi podnětný.

¹⁰⁷ Srov. Příloha č. 1.

Tvorbu slovenského spisovatele (zejména povídkáře) a scénáristy Dušana Duška představuje díky zmíněnému projektu revue *Protimluv* nečekaně prostřednictvím autorovy poezie, v níž se nezapře výrazná reflexivní a lyrická poloha Duškova uměleckého stylu. „*Podaždi / sa v prvom slunku / ako pozadie pre všetky kresby / konárov na stromoch / rozprestiera čierna obloha. / Pokoj lomenej línie strechy / zvlňa kroky mačky. / V takomto vyváženom prostredí / nie je ani diaľka / zlodějkou ostrosti,*“¹⁰⁸ píše Dušek v básni *Rovnováha*. Podtrhnout bychom chtěli slovo *diaľka* v předposledním verši, neboť právě vzdálenost a respektive nezřetelná hranice mezi tím, co je blízké a co je daleké, se nachází v další publikované básni slovenského spisovatele, tematizující slovinské hlavní město: „*Za oknom priateľskej Ljubljany, / v suchu – s výhľadom / na mokrú križovatku, / myslím na moju ženu, / jako sa tešila vo Viedni, / tá jej dušička sa třepotala šťastím / ako zástavka, pričom / mi priateľsky a ochotne / dávala najevo, že som / vždy jej vietor. / Odcestovať – je začiatok / cesty späť.*“¹⁰⁹ Propojení dvou důležitých středoevropských měst zde nabývá na intenzitě díky silnému osobnímu pocitu sounáležitosti, pocitu patřit někam a k někomu. Ono sepjetí s konkrétním místem přechází ve spojení s milovanou osobou, a naopak – podobně jako je odcestování začátkem cesty zpět.

Ucelený pohled na vztah *Protimluvu* a balkánské části střední Evropy nabízí komplexní série článků nazvaném *Trojhlási česko-slovinsko-srbské*.¹¹⁰ Uvádí jej samotný Jiří Macháček již v úvodu daného čísla: „*V rozsáhlém druhém bloku [...] jsme se rozhodli vstoupit na pole slovinské a srbské kultury, které rozkrýváme několika studiemi, cestopisem, glosou, ale především texty současných slovinských a srbských básníků různých generací.*“¹¹¹ Jednotlivé texty jsou vizuálně velmi promyšleně doplněny fotografickou přílohou. Články pak společně podávají svědectví o vzájemných vazbách mezi Českem a Balkánem, o vazbách, které se utvářely ještě mnohem dříve, než na poloostrově vzniklo jugoslávské soustátí, zejména pak v 19. století, kdy byly tamní oblasti začleněny stejně jako Česko do Rakousko-Uherska.

Stěžejní částí následující kapitoly budou rozbory polských básníků vydaných v *Protimluvu* knižně. Kromě skupiny *Na Divoko* a slezského „zapisovače času“ k nim patří

¹⁰⁸ DUŠEK, Dušan. Vysvetlivky. *Protimluv*. 2010, roč. 9, č. 1–2, s. 76–77. ISSN 1802-0321.

¹⁰⁹ DUŠEK, Dušan. Vysvetlivky. *Protimluv*. 2010, roč. 9, č. 1–2, s. 76–77. ISSN 1802-0321.

¹¹⁰ *Trojhlási česko-slovinsko-srbské*. *Protimluv*. 2011, roč. 10, č. 2, s. 57–88. ISSN 1802-0321.

¹¹¹ MACHÁČEK, Jiří. Editorial. *Protimluv*. 2011, roč. 10, č. 2, s. 1. ISSN 1802-0321.

i Adam Zagajewski, básník, který na literární scénu vstoupil spolu s již zmíněnou Generací 68 a debutoval jako autor angažované poezie, jež sundává heroickou masku nejrůznějším dějinným aluzím a která konstruuje lyrickou výpověď přímo bez zbytečných metafor a jiných básnických figur. V revui *Protimluv* byly však otištěny zcela jiné Zagajewského verše, v nichž je dějinnost jen pomíjivou vzpomínkou na úkor osobně laděných reminiscencí tak, jako v básni *Procházka s otcem*: „[...] *Pamatuješ, jak jsi opravoval vysílačky pro zemskou armádu? / Jistěže pamatuju. [...] A jak voní rozkvetlé lípy? Ne. / Pamatuješ věčnost? Ne, nepamatuji. / Ale zanedlouho ji poznám.*“¹¹² Metaforický návrat na konkrétní místo má v Zagajewského poezii podobný účinek, jako tomu bylo i ve výše citované poezii básníků z Na Divoko, publikované v prvních ročnících časopisu. Jeho výsledkem je nezvykle podobné prožívání pomíjivého okamžiku, strnulost majestátních míst a velkých dějinných zvrátů, kontrastující s až neuroticky působící aktualizací toho, co je mrtvé, staré, zapomenuté. Nelze si nevšimnout významu, jaký má pro lyrický subjekt básně jeho vztah k otci – tematizováním tohoto vztahu se dostáváme k dalšímu stěžejnímu, zatím nezmiňnému, rysu „klasické“ středoevropské literatury. Nepracuje s ním jen Zagajewski, ale také Franciszek Nastulczyk, jehož texty se v časopise objevily o dva roky dříve – výrazně v tomto směru působí báseň *Přiznání* koncipovaná jako konfliktní monolog syna k otci: „*Podívej jak se chvěje / moje ruka / i mraky na nebi // přiznej že nic nevíš.*“¹¹³ Markantněji téma zobrazuje maďarský spisovatel Ferenc Barnás, z jehož románu *Devátý* si můžeme přečíst ukázkou v témže čísle *Protimluyu*, kde je otištěn i citovaný Zagajewski. Oběma autorům – Nastulczykovi a Barnásovi – se pozorněji věnujeme až v následující kapitole.

¹¹² ZAGAJEWSKI, Adam. Básně. *Protimluv*. 2014, roč. 13, č. 3–4, s. 80. ISSN 1802-0321.

¹¹³ NASTULCZYK, Franciszek. Básně. *Protimluv*. 2012, roč. 11, č. 3, s. 48. ISSN 1802-0321.

3. 2 Analýza vybraných knih

„Dovol, ať život běží také
během naší nepřítomnosti.“

Krzysztof Siwczyk: *Tobě, Tebou*

„v noci, když srdce bije pomaleji
a šedivý, hustý dým každodennosti
stoupá z komína jako duch
(náš život plane).“

Adam Zagajewski: *Usnul jsem nad Kavafisovou sbírkou*

„smiř se s tím
říká má smrt.“

Franciszek Nastuleczyk: * * *

Z knižní produkce nakladatelství Protimluv jsme k analýze vybrali pět knih – tři básnické sbírky z polské literatury, jednu prózu maďarskou a jednu slovenskou. Začínáme knihou chronologicky nejstarší – antologií *Mrtvé body* z roku 2006. Básníci z literární slupiny Na Divoko tvoří skupinu spisovatelů spjatých jak generačně, tak geograficky. Jejich domovem, místem působení i místem tematizovaném ve vlastních textech, je region Slezsko, v němž vyrůstali a kde se prostřednictvím literární kultury také poznávali.

Jako autoři krásné literatury debutovali v devadesátých letech minulého století v době, kdy jim bylo mezi dvaceti a třiceti lety (narození tedy byli většinou v letech sedmdesátých). Období po společensko-politické transformaci států střední Evropy představuje pro básníky z Na Divoko jeden z inspiračních zdrojů, historická zkušenost s časem komunistických diktatur je jim vzdálená, proto jejich tvorbu charakterizuje odpoutání se od ideologických měřítek. Tato charakterizace ale není jediným možným pohledem na tvorbu slezských autorů. Jak informuje editor svazku Dariusz Pawelec, výrazným rysem básníků byl i důraz na banalitu, hovorový jazyk, kolokvialismy, útek od „oficiálního“, a rovněž výrazná tematizace smrti či pomíjivosti.¹¹⁴

¹¹⁴ Srov. PAWELEC, Dariusz. Pozvání k četbě. In: Tentýž (ed.). *Mrtvé body: Antologie poezie NA DIVOKO (1994–2003)*. Ostrava: Protimluv, 2006, s. 8. ISBN 80-239-8236-2. Edice Překladové literatury, sv. 1.

Editorem výše zmiňované body jsou pro tvorbu zmíněných regionálních básníků stěžejní, ovšem naše analýza by ráda poukázala i na jiné, oficiálně nedeklarované. Stojí za nimi naznačené oprostění od historie a ideologie, neb autoři nyní mají šanci rozvíjet vlastní pohled na literaturu, vlastní tvůrčí přístup. Podíváme-li se hned na první báseň antologie – na text Maciele Meleckého *Vysoký lesk*, nalezneme několik prvků společných pro ostatní autory. Patří mezi ně odkazování k (zejména náboženské) tradici, která však v daném momentu (v daném bodě) selhává a nefunguje, dále odkazování k politice, od níž se ale lyrický subjekt snaží utéci, stejně jako odkazování ke zmíněné smrti, k pomíjivosti času, k vyprázdněnosti tradic i dějin: „*Předsváteční úklid a utírání prachu z posledních / pár měsíců na mokro, vynášení srolovaných / koberců na sídlištní klepáče, vůně / tradičního pečiva [...]. // Rodinné procházky a poutě k již prázdnému / hrobu [...]. Klid / zbraní. Požehnání celému / světu udělené z balkonu před očima / celého světa. [...]. / Chvilkové / smíření. Z mrtvých nevstávají / pouze čerstvě mrtví.*“¹¹⁵ Podobné rozčarování lyrického subjektu z prožívaného okamžiku v sakrálním prostoru lze vyčíst také z atmosféry básně *Pozdvihování* Pawła Sarny: „[...] *kostelní gong připomíná zvukem / zvonek na kole usmívám se / děti recitují modlitby recitují o závod / starší plní vážnosti si po nedělním / obědě rozmýšlejí přijetí oplatku [...]*“¹¹⁶ Prostoupení náboženské tradice s každodenní realitou je ironicky znásobeno zaměřením na detail, neb víra sama je zde detailem, pomíjivou skutečností, která je povrchně reflektována, nikoli však hluboce prožívána: „*Všichni jdou. Ačkoli není neděle. / Ale přivezli obraz. Zvony bijí. / Matka vede dceru v bílých punčochách. / Aby uviděla. Učila.*“¹¹⁷ (Arkadiusz Kremza: *Chytej zajíce*). Výše citované texty mají společnou rovněž stěžejní formální záležitost: pohled lyrického mluvčího se upírá k někomu jinému, a právě skrz druhou osobu se dopouští kontemplativní, silně osobní reflexe prožívaného. Tento interpretační výrok nachází oporu v samotné kompoziční struktuře básnické antologie, již obsahově dominují čtyři oddíly nazvané Oni, My, Ty a Já.

Výrazná je rovněž umělecká reflexe rodného regionu, v níž je patrné rozčarování ze změny, viditelné rozlišování mezi starým a novým. V *Obchůzce* Macieje Meleckého doprovázíme lyrický subjekt na jeho procházce městem, které se před našima (básníkovými)

¹¹⁵ PAWELEC, Dariusz (ed.). *Mrtvé body: Antologie poezie NA DIVOKO (1994–2003)*. Ostrava: Protimluv, 2006, s. 13. ISBN 80-239-8236-2. Edice překladové literatury, sv. 1.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 15.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 16.

očima proměnilo: „[...] *Obešel jsem to nové město / a ani na chvíli jsem nepocítil, že bych / tu někdy byl. Dokonce i ten strašlivě / strmý kamenolom se zdál být / pouze horou zkamenělého vápna / vybíraného bagry.*“¹¹⁸ „Vytěženost“ rodného místa se táhne jako příslovečná červená niť celou sbírkou slezské poezie. Lyričtí mluvčí si uvědomují pomyslnou srážku s (historickým) časem, jenž jejich domov změnil k nepoznání. To, co zůstalo, nelze ztotožnit s představou, jakou o domově autoři mají. Podobná zkušenost, změna, za níž stojí pohnuté dějiny země, je vlastní i jiným středoevropským autorům, kteří ji rovněž nutně ve své tvorbě reflektují. Melecki toto téma rozvíjí dále v básni *Ty záležitosti*: „[...] *Vlaky přijíždějí na své / perony a nezpožděné odjíždějí. Vracím se / a znova přijímám to město. Ten prostor, / co jde přejít za půl dne. Potom pálím / staré noviny, celý ten papírový čas / rychle podléhá zpopelnění.*“¹¹⁹ Důležité ovšem je, že v mrtvosti a nenávratnosti uplynulého lyričtí mluvčí nespatřují danost, nýbrž vědí, že je třeba pokračovat regionem dál a nacházet nová východiska: „[...] *Je hloupé / zahledět se do každého drobného článku*“¹²⁰ je odpovědí Macieje Meleckého, zatímco Grzegorz Olszański se pouští do hry (sic!) mnohem odvážnější: „*Z té výšky město připomíná / flipper, na kterém jsme ještě před pár lety ztráceli čas / a peníze. Žeton měsíce zvoní echem světla / a překládá ještě živou vzpomínku na mrtvou / krajinu.*“¹²¹ Třetí polohu vyrovnání se se skutečností navrhuje Radosław Kobierski: „[...] *obratle ulic / pracují neslyšně. v centru skoro peklo. vím, / jestli se otočím za sebe, ztratím tebe a to všechno.*“¹²² Podobné sjednocení milostného citu s konkrétním okamžikem na daném místě nám může připomenout zmiňované básně Dušana Duška.

V rámci této analytické kapitoly samozřejmě nelze zůstat jen u jedné knihy, proto bychom následující pozornost chtěli věnovat básnickým sbírkám Adama Zagajewského a Franciszka Nastulczyka. Začteme-li se do sbírky *Neviditelné věci* prvně jmenovaného autora, již od prvních stran cítíme podobné zmatení, jež se v lyrickém subjektu tvoří po návratu domů (připustíme-li, že je lyrický subjekt ztotožněním samotného autora, musíme podotknout, že ona změna je zde znásobena autorovým návratem z exilu). Subjekt nedokáže

¹¹⁸ PAWELEC, Dariusz (ed.). *Mrtvé body: Antologie poezie NA DIVOKO (1994–2003)*. Ostrava: Protimluv, 2006, s 17. ISBN 80-239-8236-2. Edice překladové literatury, sv. 1.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 30.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Tamtéž, s. 38 (báseň 1973).

¹²² Tamtéž, s. 13.

určit, zda se na něj město zlobí, nebo zda je v noci pouze netečné – a podobně jako u básníků z Na Divoko však není lamentace řešením, není to gesto rezignace – město na vše zapomnělo, měl by tedy zapomenout i samotný poutník: „*Už je pozdě, / mlčení se vrací k mlčení, / pokus se usnout.*“¹²³ Koncepčním východiskem mnoha Zagajewského básní je cesta, respektive návrat z dlouhé cesty – tím se autor sice zdánlivě vymyká ze středoevropského aspektu knih Protimlůvu, ale při pozorném čtení nakonec odkryjeme i v toposu cesty konfrontaci velkého světa s „malou“ střední Evropou, třeba Verdunu a Bytomi: „*Léto bylo obrovské, vítězné – / a naše malé auto se zdálo ztracené / na silnici vedoucí do Verdunu. [...] // V podzemním tunelu / rostou nedopalky / místo sedmikrásek. / Páchne tu samota.*“¹²⁴ Ne nadarmo stojí v názvu několika básní názvy konkrétních míst roztroušených buďto různě po Evropě, nebo naopak místa úzce a jasně vymezená (například krakovské ulice jako symboly míst, na nichž lyrický mluvčí nalézá titulní neviditelné věci). Právě procházka ulicemi nutí poutníka k reflexi dvojího typu: zaprvé to jsou místa plná divů, transformující město v „drohobyčském“ duchu, jak jej využíval spisovatel Bruno Schulz (*Dlouhá: „[...] v jednom pokoji, pospávajících po obědě / s hlavami na flekatém ubruse, / a kleriků zamotaných do dlouhých sutan; nejohybnější ulice – na podzim tu vyrůstá uhlí / a v srpnu nuda bílého vedra. Tady jsi strávil první léta / v renesančním, hrdém městě, / tudy jsi běhal na přednášky i na školní / vojenskou přípravu v příliš dlouhé uniformě [...]*),¹²⁵ zadruhé pak ulice coby místa odpočinku plná stromů a botanických zahrad (*Koperníková, Karmelitánská: „[...] botanická zahrada, / kde se každým rokem / opakuje zázrak rozkvétání stromů [...]*“¹²⁶ – opět jsme svědky zaměření pozornosti lyrického subjektu na detail).

Srovnání s poezií slezských autorů se nabízí i v básni *V malém bytě*, koncipované jako vzpomínka poutníkova otce: „*V tom malém zaprášeném bytě v Glivicích, / v nízkém bloku postaveném podle sovětského vzoru, / aby město připomínalo kasárna a pokoje byla tak těsné, / aby se spiklencům znemožnila setkávání, [...] // Tvá paměť pracuje v tichém bytě, mlčky /*

¹²³ ZAGAJEWSKI, Adam. *Neviditelné věci*. Ostrava: Protimlův, 2015, s. 9. ISBN 978-80-87485-26-2. Edice Překladové literatury, sv. 11.

¹²⁴ Tamtéž, s. 11.

¹²⁵ Tamtéž, s. 20.

¹²⁶ Tamtéž, s. 35.

*a systematicky pracuješ, abys alespoň na chvíli / vzkřísil to bolestné dvacáté století.*¹²⁷ Pro lyrického mluvčího ovšem otcovy dějiny představují jen vzpomínku, zrcadlo toho, co bylo, a pro aktuální vnímání času takováto reflexe nepřináší žádnou satisfakci. Uspokojení naopak plyne z drobnosti, z pomíjivé chvíle znovu vyvoleného štěstí, jakou nalzáme v básni *V letadle*: „*V klubičku jako embryo, / vmáčknutý do těsného sedadla, / pokouším si vybavit / vůni čerstvě posečené trávy, / když dřevěné vozy sjíždějí / v srpnu z horských luk [...]*“¹²⁸ Podobná ambivalence dějinného momentu se ostatně prolíná celou Zagajewského tvorbou obsaženou ve výboru nakladatelství Protimlův.

Protimlůvný výbor poezie slezského básníka Franciszka Nastulczyka nese název *Průvodce slepého psa*. Naši analýzu můžeme začít opět začtením se do reprezentativního prvního textu celé knihy, bezejmenné básně, v níž se opět tematizuje region a v něm probíhající změny. Nastulczyk ovšem svou poezii píše o poznání víc metafyzicky, reflexivně a meditačně: „*mezi horami a městem / v pásmu chřadnoucích zahrad / poslouchám čas / který se zhušťuje jako mlha / a klepe na splašené srdce.*“¹²⁹ Odervanost od vlastní identity, vykořeněnost z domácího prostředí, tak patrné v poezii Zagajewského i básníků Na Divoko, nalezneme i v Nastulczykově knize: „*[...] přeřal jsem propletence kořenů / trhal pramínky jemných vláken / spojující mě s místem narození / s krajinou dětství / s blízkými lidmi [...]*“¹³⁰. Zde ovšem lyrický subjekt podniká nové kroky, jak se s výše uvedeným sžít: v autorově verších je nesmírně důležitý okamžik smíření, byť se ne vždy jedná o šťastné finále poetické cesty: „*[...] stále méně se divím / kde jsem se tu vzal / co tady dělám.*“¹³¹ Nastulczyk podobně jako Zagajewski tematizuje pohyb, bytí na cestě – u obou autorů je zřetelné téměř transcendentní opojení z cesty, jež se nejeví jako východisko, ale pouze jako prostředek k uvědomění si své sounáležitosti v daném místě, které je na první pohled cizí, ovšem při pozorné snaze rozkrýt citové rozpoložené lyrického subjektu poznáme, že předstíraná cizost jde ruku v ruce s hluboce zakódovanou blízkostí. Nastulczykův mluvčí v básni *Vyznání* tvrdí následující: „*Nechtěl jsem to // noční vlak Varšava – Bukurešť / to zavinil / a jarní vítr od řeky*

¹²⁷ ZAGAJEWSKI, Adam. *Neviditelné věci*. Ostrava: Protimlův, 2015, s. 42. ISBN 978-80-87485-26-2. Edice Překladové literatury, sv. 11.

¹²⁸ Tamtéž, s. 76.

¹²⁹ NASTULCZYK, Franciszek. *Průvodce slepého psa*. Ostrava: Protimlův, 2014, s. 11. ISBN 978-80-87485-518-7. Edice Překladové literatury, sv. 10.

¹³⁰ Tamtéž, s. 15.

¹³¹ Tamtéž, s. 59.

[...] // stěny měst a oči žen / náhle zprůzračněly [...],¹³² a Zagajewského poutník na cestě z Krakova do Varšavy hledá poznání dokonce až ve vzdálených Alpách, aby se následně opět uchýlil k pohledu na planoucí polské ohně, „[...] co navečer žhnou a táhnou se / po zemi – jako doutnáky, které zhasnou.“¹³³ Všem výše rozebíraným básníkům je domovský region blízký a zároveň vzdálený, pomíjivý a přesto věčný jako chvíle nesmírně důležitého vzpomínání a uvědomění si, kam jejich lyrická mluvčí opravdu patří. Maciej Melecki ji vidí v soumraku, kdy „Povětrí z trávy / slízává cukr jinovatky, otírám o ni / boty, když jdu do šopy pro dřevo. Prázdný / holubník, zlomené rameno lehátka, láhev / s naftou – na chvíli zapomínám, kde jsem se octl,“¹³⁴ Zagajewski v letním večeru v malém městečku, „kde voní zahrady a kocouři spokojeně sedí / před domy jak činští filozofové,“¹³⁵ a Nastulczyk v měsíčním městě, kde je pro něj chvilka tichá svátkem „v létě / v úterý odpoledne / když v zahradě roste šalvěj.“¹³⁶

Z děl přeložených z maďarštiny a vydaných v nakladatelství Protimluv jsme vybrali román Ference Barnáse *Devátý*. Jeho název je zároveň pojmenováním (respektive přezdívkou) vypravěče příběhu, v pořadí devátého sourozence početné a sociálně velmi slabé maďarské rodiny žijící (lépe řečeno přežívající) na předměstí Budapešti. Ze všech knih, které v rámci této práce analyzujeme, nalezneme v *Devátém* nejvíce prototypických rysů středoevropské literatury, byť některé z nich – slovy překladatelky – mohou vyústit v univerzální literární výpověď.¹³⁷ Už samotná volba dětského vypravěče ukotvuje román v kánonu tvořeném středoevropskými autory – s perspektivou dítěte pracovali v Maďarsku i nobelista Imre Kertész a Szilárd Borbély, čtenářům polské literatury se jistě vybaví dětský poutník Drohobyčí Bruna Schulze, českou literaturu zastupují Ota Pavel, Ladislav Fuks, s výhradami Josef Škvorecký. Dětský pohled je zbaven jakéhokoli předporozumění, z toho

¹³² NASTULCZYK, Franciszek. *Průvodce slepého psa*. Ostrava: Protimluv, 2014, s. 23. ISBN 978-80-87485-518-7. Edice Překladové literatury, sv. 10.

¹³³ ZAGAJEWSKI, Adam. *Neviditelné věci*. Ostrava: Protimluv, 2015, s. 31. ISBN 978-80-87485-26-2. Edice Překladové literatury, sv. 11.

¹³⁴ PAWELEC, Dariusz (ed.). *Mrtvé body: Antologie poezie NA DIVOKO (1994–2003)*. Ostrava: Protimluv, 2006, s. 77. ISBN 80-239-8236-2. Edice překladové literatury, sv. 1.

¹³⁵ ZAGAJEWSKI, Adam. *Neviditelné věci*. Ostrava: Protimluv, 2015, s. 52. ISBN 978-80-87485-26-2. Edice Překladové literatury, sv. 11.

¹³⁶ NASTULCZYK, Franciszek. *Průvodce slepého psa*. Ostrava: Protimluv, 2014, s. 128. ISBN 978-80-87485-518-7. Edice Překladové literatury, sv. 10.

¹³⁷ Srov. Příloha č. 3.

důvodu čtenář v knize vyprávěné dítětem očekává naivní idylický příběh, načež po otevření *Devátého* zjišťuje, že se jedná o vyprávění drsné, kruté a cynické.

Titulní hrdina má díky několika tíživým okolnostem velmi komplikovaný vztah k vlastnímu otci, který v rodině zastává roli uzurpátora moci (sám je však o téměř jakoukoli mimorodinnou potenci – nikoli v biologickém slova smyslu – připraven). „*Minule mě napadlo, že na katafalku leží on, v duchu jsem si řekl, že za tohle myšlení bych se měl stydět, ale nešlo mi to [...]*“,¹³⁸ popisuje dětský vypravěč, jenž je nucen vypomáhat za účelem drobného výdělku při pohřbech v místním katolickém kostele, okamžik, kdy si vlastního otce představuje mrtvého. Dokonce mu v nenadálém záchvatu vzteku způsobeném neustálým ponižováním napíše dopis, v němž mu vyčítá všechny jeho tyranská provinění vůči *Devátého* matce

i sourozencům a samozřejmě vůči jemu samotnému. „*Se mnou je problém, že když slyším jeho hlas, hned se mi stáhne žaludek. Dokud jsem mu nenapsal ten dopis, bylo to stejné, ale po napsání dopisu se to ještě zhoršilo*“,¹³⁹ vzpomíná hrdina.

Jasně stanovené místo zaujímá v románu Ference Barnáse i groteska, přesněji řečeno grotesknost. Patrná je už v popisu jednotlivých sourozenců, z nichž každý trpí nějakou fyziologickou, řečovou či charakterovou vadou (bratr přezdíváný Houpy se neustále houpe, Ponožka je posedlý sbíráním ponožek, sestra Chůvička má od narození jednu nohu kratší a matka Manka má velké potíže se zuby a po několika porodech přišla o dělohu, atd.). Groteskně svým způsobem vyznívá i zmíněná chlapcova představa mrtvého otce, stejně jako jeho posedlost všímá si a do detailu pozorovat těla ostatních spolužáků, zejména pak jejich nedokonalosti. Výrazně v textu působí náboženství, víra v boha, o níž se jednotlivé postavy snaží samy sebe přesvědčit na nátlak rodičů, ale ve finále víru v cokoli dobrého kvůli otřesným životním podmínkám ztrácí. Náboženství rodinu sociálně vylučuje, teoreticky by ji to ovšem mohlo existenciálně stmelovat. Neděje se – selhává i víra. Tematizování, avšak neúplné či neupřimné prožívání náboženského okamžiku pojí *Devátého* s předchozími texty polských básníků.

Pokud členové skupiny Na Divoko, Zagajewski nebo Nastulczyk jen neochotně připouštěli jakoukoli změnu, jakékoli překročení ustrnulosti lyrického subjektu, v Barnásově

¹³⁸ BARNÁS, Ferenc. *Devátý*. Ostrava: Protimluv, 2017, s. 153. ISBN 978-80-87485-52-1. Edice Překladové literatury, sv. 24.

¹³⁹ Tamtéž, s. 70.

knize zažívá vypravěč rozpad daného pořádku o sto procent odlišný – je jasné, že tak složitou životní situaci nemůže dětský hrdina dlouhodobě snášet, proto se před koncem románu vypravěčův svět hroutí a spolu s ním i kompozice románu a narativní způsob zaznamenávání skutečnosti. Osud dítěte utiskovaného katolickou rodinou utiskovanou nepřejícným kádárovským totalitním režimem v Maďarsku 50. let ve finále zobrazuje i rozpad dorozumívacích schopností jakékoli lidské komunikace a absurdnost lidského jednání, které odeznívají až v poslední kapitole knihy, již můžeme považovat za (velmi násilně, a proto působivě nedořečenou) předzvěst lepší budoucnosti Devátého.

Zánik komunikačního potenciálu, rozpad vnitřního světa postavy, stejně jako velmi despiritualizovaný a odosobnělý vztah k Bohu – to vše patří mezi stěžejní motivy a témata knihy slovenské spisovatelky Ivany Gibové *Barbora, buch & katarze*, která vyšla péčí nakladatelství Protimluf v roce 2018. Až po několika uplynulých kapitolách zjišťujeme, že vypravěč příběhu není vševědoucí, ale že zdánlivá er-formová narace byla celou dobu hlasem titulního bucha, teda Boha, ovšem Boha zvráceného, který kdesi z výšin pohlíží na mladou hrdinku příběhu Barboru a její zlomyslnou druhou polovičku Sylvii. Jen těžko, podobně jako ve *Skorícových krámech* Bruna Schulze, s jistotou zjistíme, zda za její rozpolcenost, bipolaritu, nenormálnost může pouze psychická choroba, nebo je v tomto gestu schován vyšší autorský záměr. Jak z výše popsaného nejspíš vyplývá, ani Barbořin svět není prost těžkostí a nesnesitelností, je to svět ve své podstatě groteskní svět, v němž se mísí úvahy o Bohu a smyslu života s pokleslým jazykem a ještě pokleslejšími činy – podobně (ale zároveň jinak) groteskní jako svět Devátého v románu maďarského autora. „*Když svět poprvé zčurákovatěl a moje matka zabila mého otce a pak sebe, chvíli jsem se neuměla zorientovat a tehdy jsem poznala Sylvii. Nejsem žádný schizofrenik, akorát mi občas jebne a mívám výpadky paměti. Někdy se vzbudím na divném místě a nevím, jak jsem se tam dostala [...]*“¹⁴⁰

Jazyk selhává podobně jako v *Devátém* na místech, kde by od něj hrdinka vyžadovala stěžejní podporu. Ve vypjatých chvílích svého životního příběhu není Barbora schopna normálně komunikovat ani reflektovat viděnou skutečnost. Když je coby malá holčička svědkem smrti obou svých rodičů, zažívá zhroucení světa, které se nutně promítne i do destrukce kompozice celého příběhu: „*[...] z barbořiny podstolové perspektivy bylo vidět, jak se krev z hlav krků hrudí jejich rodičů rozlévá po linoleové podlaze a Barbora ztratila jemnou*

¹⁴⁰ GIBOVÁ, Ivana. *Barbora, buch & katarze*. Ostrava: Protimluf, 2018, s. 71. ISBN 978-80-87485-56-9. Edice Překladové literatury, sv. 25.

ZÁVĚR

V přetíženém světě českých malých knižních vydavatelství je obtížné určit, v čem spočívá unikátnost jednoho z nich, zvláště když se nemůžeme opřít o solidní odborné podklady. Přesto si troufáme říci, že naše práce svou snahou o postihnutí povahy (či různých povah) Protimluru aspoň z malé části vyplnila ono pomyslné bílé místo, které v daném tématu existuje.

Prvním cílem bylo určit, co vše je a není Protimlur. Chronologicky jsme popsali vývoj tohoto ostravského, původně regionálně zaměřeného literárně-kulturního periodika, z něhož se po několika letech transformoval i dnes velmi úspěšný literární festival a především důležitý český podnik vydávající krásnou literaturu. Zároveň jsme zjistili, že Protimlur coby „malé“ nakladatelství je svým způsobem fenomén na české literární scéně ojedinělý, což se odrazilo

i od četby důležitých historicky či sociologicky koncipovaných textů předních českých literárních teoretiků, jejichž výsledkům jako by ostravský spolek úspěšně vzdoroval a vytvářel si své vlastní. Mezi pojednáním o časopise *Protimlur* a o stejnojmenném nakladatelství jsme si uvědomili, jak důležitou roli zastávají obě instituce na poli literární kultury.

Za stěžejní považujeme druhou, analytickou část této bakalářské práce, která pojednávala o různých koncepcích středoevropskosti a zejména pak o „protimlurné“ variantě tohoto fenoménu. Prostor jsme dali „klasickým“ vymezením středoevropské literatury, abychom záhy zjistili, že tyto tradiční motivy a všeobecně respektovaná témata nenacházejí v komparaci zejména s analyzovanými básněmi polských spisovatelů velkou oporu a jako mnohem výraznější se jeví výsledky našeho pokusu o interpretaci, z nichž jako stěžejní vyvstává zobrazování regionu a změn, které se v něm odehrály, konfrontace starého s novým, zmizelého s (ne)objeveným, dějinného s aktuálním, v neposlední řadě je pak důležitým toposem víra a její silně disproporční funkčnost a prožívání.

V případě Barnásova románu *Devátý* nalézáme zřejmě nejvíc klasických rysů středoevropskosti, ovšem jako podstatnější se nám po předložené analýze jeví možný intertextuální přesah k novele *Barbora, Buch & katarze* Ivany Gibové, s níž román sdílí přetřhané vazby mezi rozpolceným jedincem a náboženstvím, které se podobně jako u poezie

polských autorů jeví jako něco chybného a zhoubného zároveň. Zároveň se v obou analyzovaných prózách objevuje problém ztráty dorozumívací schopnosti komunikace, jenž v jisté míře koresponduje s ambivalencí různých hodnot v polské poezii. Všechna zmiňovaná díla dohromady pak reflektují určitou krizi osobní identity, ztracenost lyrického subjektu nebo vypravěče ve vlastní individualitě, a zároveň urputné snažení odolávat toku času a dějin, stejně jako důležitý pokus o nalezení nového vlastního já.

Jiří Macháček přemýšlí o knihách, které v Protimluku vycházejí, společně s úvahami o výjimečnosti středoevropské literatury. Ta podle něj byla vždy tavícím kotlem myšlení, v níž se svářely vlivy východu i západu, čímž je jedinečná. Naše práce postihla jen určitou část její jedinečnosti, záměrně jsme vynechali důležité postavení české literatury a interpretačně jsme se nevěnovali ani autorům balkánským. Takto široce pojatý rámec by již přesáhl rozměry bakalářské práce a zůstává tak nezodpovězenou otázkou pro budoucí badatele, kteří se budou chtít stále ještě nevyčerpanou studnicí idejí o střední Evropě dále zabývat. Doufáme, že naše práce o Protimluku jim pomůže uvědomit si ty podoby středoevropských specifík, jimž díky snaze, píli a neutuchající upřímné radosti ze čtení a vydávání literatury věnuje prostor právě redakce ostravského časopisu a nakladatelství.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Primární literatura

BARNÁS, Ferenc. *Devátý*. Ostrava: Protimluv, 2017, 187 s. ISBN 978-80-87485-52-1. Edice Překladové literatury, sv. 24.

GIBOVÁ, Ivana. *Barbora, buch & katarze*. Ostrava: Protimluv, 2018, 122 s. ISBN 978-80-87585-56-9. Edice Překladové literatury, sv. 25.

NASTULCZYK, Francszek. *Průvodce slepého psa*. Ostrava: Protimluv, 2014, 151 s. ISBN 978-80-87485-518-7. Edice Překladové literatury, sv. 10.

PAWELEC, Dariusz (ed.). *Mrtvé body: Antologie poezie NA DIVOKO (1994–2003)*. Ostrava: Protimluv, 2006, 102 s. ISBN 80-239-8236-2. Edice překladové literatury, sv. 1.

ZAGAJEWSKI, Adam. *Neviditelné věci*. Ostrava: Protimluv, 2015, 128 s. ISBN 978-80-87485-26-2. Edice Překladové literatury, sv. 11.

Sekundární literatura

BERKES, Tamás. Biedermeier jako strukturnětvorný činitel románu Babička Boženy Němcové. In: PIORECKÝ, Karel (ed.). *Božena Němcová a její Babička: Sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky*. Praha: ÚČL AV ČR, 2006, s. 178–186. ISBN 80-85778-50-5. Edice K., sv. 13.

KUNDERA, Milan. Únos Evropy. In: CABADA, Ladislav a Milos HAVELKA (eds.). *Západní, východní a střední Evropa jako kulturní a politické problémy*. Plzeň: Fakulta humanitních studií Západočeské univerzity, 2000, s. 142–153. ISBN 80-7082-706-8.

FIUT, Aleksander. *V Evropě, čili...* Olomouc: Votobia, 2001, 332 s. ISBN 80-7198-502-3.

HRBATA, Zdeněk a Anna HOUSKOVÁ (eds.). *Román a „Genius Loci“*. Praha: ÚČL AV ČR, 1994, 180 s. Edice Ursus, sv. 4.

KOSÍK, Karel. Hašek a Kafka neboli groteskní svět. In: PŘIBÁŇ, Michal (ed.). *Z dějin českého myšlení o literatuře 3*. Praha: ÚČL AV ČR, 2003, s. 104–113. ISBN 80-85778-38-6. Edice Dokumenty, sv. 3.

POSLEDNÍ, Petr. Funkce periodické publikace v literární komunikaci. In: JANÁČEK, Pavel, JAREŠ, Michal a Petr ŠÁMAL. *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století: Sborník příspěvků ze symposia pořádaného oddělením pro výzkum literární kultury ÚČL AV ČR v Praze 13.–14. října 2004*. Praha: ÚČL AV ČR, 2004, s. 8–17. ISBN 80-85778-47-5.

POSLEDNÍ, Petr. *Jiný Conrad: Eseje o literární kultuře*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2016, 290 s. ISBN 978-80-7395-962-3.

POSLEDNÍ, Petr. *Měřítka souvislostí: Česká a polská literární kultura po roce 1945*. Praha: Euroslavica, 2000, 188 s. ISBN 80-85494-59-0.

ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK. *Knihy kupovati...: Dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha: Academia, 2014, 499 s. ISBN 978-80-200-2404-6.

TRÁVNÍČEK, Jiří (ed.). *V kleštích dějin. Střední Evropa jako pojem a problém*. Brno: Host, 2009, 400 s. 978-80-7294-323-4.

Novinové a časopisecké studie

ANTOŠOVÁ, Svatava. Literární časopisy na Zarafestu. *Tvar*. 2014, roč. 15, č. 15, s. 13–16. ISSN 0862-657X.

BENEŠOVÁ, Michala a Jiří MACHÁČEK. Popularita neoznačuje fenomén. *Literární noviny*. 2008, roč. 19, č. 8, s. 16. ISSN 1210-0021.

JAREŠ, Michal. V literatuře je víc místa, než se leckomu zdá. *Tvar*. 2009, roč. 10, č. 3, s. 2–5. ISSN 0862-657X.

JIROUŠEK, Martin a Maciej MELECKI. V ostravských knajpách jsem zažil různé věci. *Mladá fronta Dnes*. 2017, roč. 17, č. 54, s. 16–18. ISSN 1210-1168.

KIRKOSOVÁ, Kateřina. Jak se vám líbí. Komunikační strategie českých beletristických nakladatelství. *Slovo a smysl*. 2019, roč. 15, č. 30, s. 128–144. ISSN 2336-6680.

LISA, Martina. Poezie je to, co nás spojuje. O pašerácích veršů. *iLiteratura.cz*. 5. 8. 2019.

[cit. 16. 9. 2019]. ISSN 1214-309X. Dostupné na WWW:

<http://www.iliteratura.cz/Clanek/41929/hajek-jonas-et-al-versschmuggel-prekladiste>.

MIKOLÁŠEK, Martin. Protimluv. *A2*. 2007, roč. 3, č. 4, s. 18–19. ISSN 1801-4542.

STUDENÝ, Jiří. Editorial. *Tahy: literárněkulturní časopis*. 2013, roč. 7, č. 11–12, s. 5. ISSN 1802-8195.

RADOVÁ, Markéta. Radujeme se z každého nového čísla časopisu. *Host*. 2011, roč. 27, č. 1, s. 58–65. ISSN 1211-9938.

TRÁVNÍČEK, Jiří. Ve studených vodách svobody. *Host*. 2010, roč. 26, č. 10, s. 34–40. ISSN 1211-9938.

Články na internetu

About Us. In: *Visegrad Fund*. Dostupné na WWW: <https://www.visegradfund.org/about-us/the-fund/> [cit. 3. 6. 2019]. "

MERVART, Pavel a Veronika TRESTROVÁ. Vydávat poezii je pro mě čest, říká nakladatel Pavel Mervart. In: *Novinky.cz*. 11. 5. 2011. [cit. 9. 5. 2019]. Dostupné na WWW: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/vydavat-poezii-je-pro-me-cest-rika-nakladatel-pavel-mervart-89382>.

MOTTÝL, Ivan. Protimluv je v pubertě. Šéfredaktor Jiří Macháček oslavil šestnáctiny časopisu říznou šestnáctkou. In: *Ostravan.cz*. 27. 2. 2018 [cit. 1. 5. 2019] Dostupné na WWW: <http://www.ostravan.cz/46550/protimluv-je-v-puberte-sefredaktor-jiri-machacek-oslavil-sestnactiny-casopisu-riznou-sestnactkou/>

ŠTALMACH, Darek. První knížka byl průšvih, říká majitel největšího sci-fi nakladatelství. In: *iDNES.cz*. 28. 3. 2015. [cit. 7. 4. 2019]. Dostupné na WWW: https://www.idnes.cz/ostava/zpravy/nakladatel-libor-marchlik-fantom-print.A150326_2150586_ostava-zpravy_mav.

ZAKOPALOVÁ, Lucie. Nakladatelství jako kultovní záležitost. In: *Demokratický střed*. 6. 10. 2016. [cit. 2. 3. 2019]. Dostupné na WWW: <http://www.demokratickystred.cz/nakladatelstvi-jako-kultovni-zalezitost/>.

Neznámý autor. Začínající nakladatelství Protimluv vydalo sbírku Na svahu básníka Ivana Švandy. In: *Moravskoslezský deník.cz*. 26. 9. 2007. [cit. 20. 10. 2019]. Dostupné na WWW: https://moravskoslezsky.denik.cz/kultura_region/20070926_basne_svanda_nasvahu.html

Citovaná čísla revue *Protimluv*

2002, roč. 1, č. 1.

2004, roč. 3, č. 2.

2005, roč. 4, č. 3–4.

2006, roč. 5, č. 1.

2007, roč. 6, č. 1–2.

2008, roč. 7, č. 4, příloha Ropotání.

2010, roč. 9, č. 1–2.

2011, roč. 10, č. 2.

2012, roč. 11, č. 1–2.

2014, roč. 13, č. 3–4.